

TÁTRAI ZSUZSANNA

A ZÖLD ÁG SZEREPE A MAGYAR PÜNKÖSDI SZOKÁSOKBAN

A növényi jelképek közül a fa, a zöld ág, vessző termékenységvarázsló, gonoszűző szerepe a magyar hagyományban is közzismert. Ennek ellenére a hazai szakirodalomban keveset foglalkoztak vele, többnyire csak szokásleírásokból ismerhetjük meg a változatait. Dömötör Tekla könyveiben rövid fejezeteket szentelt a növényi jelképeknek, a „zöld ág” motívumnak, s ebben utal a tavaszi ünnepek szertartásos énekeire, rituális játékaira, a húsvéti, püнкösd i ünnepkörrel való összefüggésére, kitekintéssel az európai párhuzamaira (DÖMÖTÖR, 1983, 154–156; 1964, 132–134). A Magyar Néprajzi Atlasz néhány térképlapja: a „kivirágoztatott ág” (Magyar Néprajzi Atlasz IX., 1992, 568–571. sz. térkép [DIÓSZEGI]), „karácsonyfa” (Magyar Néprajzi Atlasz VIII., 1992, 533–535. sz. térkép [CSALOG]), valamint a püнкösd i szokásokra vonatkozó egyik térképlapon a „díszítés zöld ággal”, „májusfa állítása”, „májusfa lebontása” találhatunk zöld ággal kapcsolatos információkat (Magyar Néprajzi Atlasz VIII., 1992, 557–559. sz. térkép [PÓCS]). A Magyar Néprajzi Lexikonban ugyancsak szűkszavúan lehetett megfogalmazni a zöld ág különböző megjelenési formáinak idejét, helyét, módját, célját a magyar néphagyományban (TÁTRAI, 1982, 623).

A természet megújulását jelképező zöld ágaknak termékenységvarázsló, rontás-elhárító szerepet tulajdonítottak az emberi élet egyes szakaszaiban, a naptári ünnepek alkalmával, a jelesnap i és gazdasági szokásokban, valamint a különböző gyógyító, varázsló, mágikus eljárásokban. A zöld ágakat, gallyakat többnyire kapura, kerítésre, lakó- és gazdasági épületek külsejére (ablakára, ajtajára, eresz alá stb.) tűzték, de a lakóházak, templomok belsejét is díszíthették. Termőföldbe, trágyába szúrva a kártevők elhárítására szolgált. A zöldágazás jellegzetes változata a teljes vagy részben lecsupasztott, díszített vagy dísztelen „májusfa”. A zöldágazás ki-tüntetett időpontjai voltak: Szent György napja, József napja, húsvét, püнкösd, valamint Úrnapja.

A zöldágjárás, zöldághordás a tavasz behozatalát jelképező vagy tavaszt köszöntő énekes, táncos, esetleg dramatikus szokás a húsvéti és püнкösd i ünnepkör-höz kapcsolódhatott. A szokás játékmenetének lényege: lányok vagy lányok és le-gények együtt, énekszóval vonulnak végig a falun a kezükben zöld ágakkal, virá-gokkal, miközben ketten kaput formálnak karjukkal, a többiek pedig átbújnak alat-ta. Gyakran csak a szövegben emlegetik a zöld ágat, mint a közzismert „Bújj, bújj

zöld ág, zöld levelecske...” kezdetű dalban. Leányjáték változatai az egész magyar nyelvterületen ismertek. A szokás gyermekjáték-változatai már nem kötődnek sem időhöz, sem helyhez (TÁTRAI, 1982, 623–624).

Jelen tanulmányban a zöld ágakkal, lombokkal kapcsolatos szokáscselekményeknek, hiedelmeknek kizárólag a pünkösdi ünnephez kötődő jellemző megnyilvánulási formáit vizsgálom. A zöldágazás, a zöldágjárás, a májusfa állítás és a zöld lombokba bújtatott alakoskodás magyar nyelvterületről gyűjtött példáit a szakirodalomból, eddig még publikálatlan adattári anyagokból, a Magyar Néprajzi Atlasz gyűjtőfüzeteiből idézem.¹ A források mind időben, mind földrajzilag szórta, egyenetlenek, ennek ellenére a leírások és a mellékelt táblázatok segítségével áttekintést kívánok adni a 19–20. századi változatokról.

ZÖLDÁGAZÁS

A pünkösdi zöld ágakat egész Európában az ünnep jelképeként tartják számon, ugyanakkor akárcsak Szent György napján, azzal a magyarázattal is tűztek zöld ágakat a házakra, kerítésekre, hogy elűzi a gonosz, ártó hatalmakat.

A Magyar Néprajzi Atlasz tanúsága szerint az 1960-as években Hegyháthodász és Szalafőn (Vas vm.) a kutakat „virágozták ki” pünkösdi napján az asszonyok és a lányok. Azokat a kutat, ahová vízért jártak.² Más Vas és Pozsony vármegyei adatok a házak, ablakok és kapuk zöld ágakkal, gallyakkal való díszítését említik.³ Magyarország északi sávjában, Tardoskedden a kaput szalagozták fel, és zöld ágakkal díszítették.⁴ Nyitraegerszeg „Pünkösdkor szokásban van, hogy a szoba minden zugát teledugdossák virággal és zöld ágakkal annak öröme, hogy megéltük a tavaszt”.⁵ Németprónán 19. századi közlés szerint: „Pünkösdkor az ablakokra hársfagallyakat raknak, hogy a Szentlélek rájuk szálljon.” (RICHTER, 1898, 85). A Hont megyei Tompán zöldágként bodzát említenek.⁶ Mikófalván a gyűjtés idején élő szokás volt, hogy ilyenkor mindenhová tettek zöld ágakat, akárcsak Verpeléten, ahol a házakat, kutakat, kerítéseket díszítették zöld ágakkal.⁷ Aszalón is a szokás ismeretéről tanúskodott a gyűjtő, Fónyon a kaput díszítették zöld

ággal.⁸ Felső-Tiszavidéken, pl. a Zemplén vármegyei Leleszen „A kapuágásokat és belül a házakat kizöldgallyazták. Általában szilfaágot hoztak, mert annak szép levele volt, de jó volt minden fa nyár, ficfa, mogyorófa is. Addig voltak fenn az ágak, míg el nem fonnyadtak. Magyarázatot nem tudnak. Vallási különbség nincs.” Zétényben „Pünkösdi emlékére zöld gallyakkal díszítik fel a házakat és a templomokat. Mogyorófa vagy „cicfa” („sugar ága van, szép levele rajta”) ágait vitték be a sarokba, a képekhez és a „szerkába” (ezen fölötti tetőrész) tűzték őket. Szombat este vagy vasárnap reggel vitték be az ágakat, „míg le nem hervadt az ág, ott volt. Azért rakták a zöld gallyakat, hogy a Szentlélek vihar alakjában jött, szél alakjában és lehajoltak a zöld gallyak, zöld ágak.”⁹ Saját gyűjtéseim szerint a Zemplén vármegyei Háromhután, Nagyhután, Rudabányácskán részint gyakorolták, részint még emlékeztek a pünkösdi zöldágazásra. Vettek a szobába, konyhába, dugtak a padlásba, díszítették vele a templomokat.¹⁰

Az Ung vármegyei Mokcsakerészen a zöldgallyazáshoz fűződő magyarázatok is megtaláljuk a Magyar Néprajzi Atlasz gyűjtőfüzetében: „A templomot és a házakat zöld gallyakkal díszítették. Ablakokhoz, képekhez, eresz alá tették a gallyakat. Református magyarázat: mert mogyorógally alá állt Jézus, mikor üldözték. Katolikus magyarázat: mert az Úrjézus ment be Jeruzsálemben és hoztak zöld gallyat.”¹¹

A Magyar Néprajzi Atlasz Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei leírásai szerint Kiskunfélegyházán az ablakokat, kerítéseket, kapukat zöldágazzák pünkösdkor; Kiskunmajsán a kapukat felszalagozva díszítik zöld ágakkal.¹² Farnoson a zöld ágak fajtáira és hiedelemhátterére is van utalás: „Az ablakokat és a kapukat és az eresz alját ’bocfával’ szokták díszíteni. Azzal indokolták, hogy éppen ezzel, mert ettől nem lesznek betegek. Tölgy ágat is szoktak díszíteni, mert ettől több tyúk fog ülni, kotyogni.” Ugyancsak a zöld ág fajtájára és a helyére utal az alpári adat „Bodza fehér virágát leszedik, tető alá és a kerítésekre teszik.”¹³

A pünkösdi zöldágazásnak a lányos házakkal való kapcsolatára utaló leírások szerint, például Izsákon „A ház ereszére zöld gallyakat tűztek végig bodzavirággal, ahol lány volt.”; Ladánybenén: „Pünkösdkor a fiú annak a lánynak az ajtaját, aki tetszett neki teli tűzdeli bodzavirággal.”¹⁴

⁸ Aszaló, Abaúj-Torna vm. MNA 150./A./IV. 1962. Diószegi Vilmos; Fóny, Abaúj-Torna vm. MNA 169./IV.A. 1969. hiánylap 1969, Gönci János.

⁹ Lelesz, Zemplén vm. MNA Sl. 32./IV. 1966. Pócs Éva; Zétény, Zemplén vm. MNA Sl 30./IV. 1966. Pócs Éva.

¹⁰ Saját gyűjtés 1980. Rudabányácska ak.: B. E. sz. 1926.

¹¹ Mokcsakerész, Ung vm. MNA Sl. 31./IV. 1965. Kovács Attila.

¹² Kiskunfélegyháza, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 116./IV. 1969. Küllös Imola; Kiskunmajsa, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 108./IV. 1961. Vorák József.

¹³ Farnos, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 113./IV. 1969. Szanyi Mária; Alpár, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 115./IV. 1960. Salyámosy Judit.

¹⁴ Izsák, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 97./IV. 1969. Kisbán Eszter, Ladánybene, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 96./IV. Joób Emőke.

¹ Az 1913-a helységnévtárban szereplő vármegyékre történik hivatkozás és nem a források történetileg eltérő megyebeosztására.

² Hegyháthodász, Vas vm. MNA 7./b./IV. 1969. Nagy Varga Vera; Szalafő, Vas vm. MNA 2./IV. 1964. Hegyi Imre.

³ Nagykölked, Vas vm. MNA 6./IV. 1969. Vadkerti (hiánylap); Cséfalva, Pozsony vm. MNA Sl. 3./IV. 1969. Németh Imre (hiánylap).

⁴ Tardoskedd, Nyitra vm. MNA Sl. 10./A./IV. 1966, Ikvai Nándor és Ikvai Nándorné.

⁵ Nyitraegerszeg, Nyitra vm. 1900 k. Sebestyén Gyula hagyatékából EA 2302.

⁶ Tompa, Hont vm. MNA 109./IV. 1965. Barta István.

⁷ Mikófalva, Heves vm. MNA 128./B./IV. 1969. Károly Sándor (hiánylap); Verpelét, Heves vm. MNA 119./B. Verpelét, Heves vm. (hiánylap).

Az Ethnológiai Adattárban található 19. század végi, 20. század eleji kecskeméti változatok egyike a zöldágazás módjáról szól: „Pünkösdi hajnalán kerítések, ablakokra, kútgémekre bodzafaágakat szoktak rakni, különösen kútgémekre és a padlásablakokba selyemkendőkkel, széles szalagokkal aggatott ágakat, felsallangozott, festett tojásokat kötöznek fel, melyek délig, néhol naplementéig ékeskednek.” A másik leírás eredetmagyarozó mondát és a zöld ág gyógyításra való használatát említi: „Pünkösdi napján reggel zöld ágakat raknak a ház elejére és hátuljára a tető fák mellé rakjuk, annak jeléül, hogy a kis Jézust bokorban találták meg és minden háznál legyen a bokor ábrázolva. És még ha van beteg tehén, evvel az ággal megsimogatják és meggyógyul.”¹⁵

A Magyar Néprajzi Atlasz Jász-Nagykun-Szolnok megyei adatai szerint Jászalsószentgyörgyön „Pünkösdkor levágtak egy virágos 'bocfa' (bodzafa) ágat és kitűzték a kapura.” Tiszapüspökiben csak azokat a kapukat, kutakat díszítik virággal, ahol a körmenet megy.¹⁶ Barna Gábor leírása szerint Csépnán: „Az ünnep tiszteletére – ezzel tiszteljük meg a pünkösdi napot, mondják – virágos bodzafa és ecetfa gallyakkal díszítették fel a kerítéseket, kapukat, mindenki a sajátját. A legények sokszor vittek színes szalagokkal díszített gallyat a lányos házak kerítésére. A kapu díszítése a családfelelő feladata volt., de ahol már nagyobbacska fiúk voltak, ott rájuk bízta. A felvirágozást jókor reggel, még hajnalban kellett elvégezni. Olykor az utcán pedig lekaszált friss zöld füvet szórtak.” (Barna, 1982, II. 367).

A Csongrád vármegyei Zákányszéken és Bakson kapukat, kutakat, ház elejét díszítették zöld ágakkal.¹⁷ Az Etnológiai Adattárban Kálmány hagyatékában olvasható: „Debreczeni János ki felemlíti, hogy Szegeden is cifraság nélkül kerítések, ablakokra, mint az Alföldön mindenütt bodzafaágakat aggatnak.”¹⁸

A Csanád vármegyei Battonyán „Nagylányok kidíszítették a kaput bodzavirággal, hogy mindenki tudja, hogy ott lány van.” Makón a házakat és a kaput díszítették bodzafaágakkal.¹⁹

A Néprajzi Atlasz Bács-Bodrog vármegyei leírásai szerint a házak kapuját, ablakát, kerítését bodzafával, bodzaággal díszítették. Martonoson ez kiegészült pünkösdi rózsákkal is. Bácskerteszen bizonytalan emlékezet szerint a 19. század végén volt szokás az, hogy pünkösdkor és Szent György napon a házakat a benne lakók zöld bodzával feldíszítették azzal a magyarozattal, hogy a boszorkányok és a gonosz be ne mehessen.²⁰

¹⁵ Kecskemét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. (Kecskemét, Ipolyi gyűjt. 433 sz.) Kálmány hagyaték EA 2816 33; Szögi Mihály: Karácsonyi, húsvéti, pünkösdi szokások Kecskemét EA 991.

¹⁶ Jászalsószentgyörgy, Jász-Nagykun-Szolnok vm. MNA 112./A./ IV. 1969. Nagy Varga Vera, Tiszapüspöki Jász-Nagykun-Szolnok vm. MNA 132./IV. Ecsedy Csaba.

¹⁷ Zákányszék, Csongrád m. MNA 117./IV. 1970. Küllös Imola; Baks, Csongrád vm. MNA 124./A./IV. 1970. Küllös Imola (hiánylap).

¹⁸ Szeged, Csongrád vm. Kálmány hagyaték EA 2816 33.

¹⁹ Battonya, Csanád vm. MNA 167./B./ IV. 1965. Molnár Mária; Makó, Csanád vm. MNA 136./IV. 1970. Küllös Imola (hiánylap).

²⁰ Mohol, Bács-Bodrog vm. MNA J 21./IV. 1966. Csalog Zsolt; Bács-Bodrog vm. MNA J. 15./IV. 1964. Borus Rózsa; Csantavér, Bács-Bodrog vm. MNA J. 11./IV. 1965.

Torontál vármegyében ugyancsak bodzával díszítettek. Tiszaszigeten „Pünkösdkor bodzáznak. Odatűzdelik a bodzaágakat levelestül, virágokkal az ablakra, ablakpárkányra, minden kapura, ahol lány van, ott van legény is aki kivirágozza.” Ürményházán „Pünkösdi reggelén a házakat, a házban lakók zöld bodzával, bodzavirággal és pünkösdi rózsával feldíszítették a kapukat és ablakokat.” Szajánban: „Bodzafa virágát tűzik ki az ablakba vagy a kapura. Ez a pünkösdi jele.”²¹

A Maros-Torda megyei Szabédon Pünkösdi szombatján a legények „zöldágot” tettek a szeretőjük kapujába. A lányoktól bokrétát kaptak érte. Akinek nem volt szeretője, annak köröt, tüskés ágat, csalánt horrtak a ház elé.²² Barabás László a pünkösdi virágzásnak számos változatát gyűjtötte az elmúlt évtizedekben is a Mezőségen.²³ A fenyőágakból készített „bolthajtás”-t virágokkal díszítve élő szokásként írja le például Szabédon. Más falvakban is megfigyelhető, hogy az erdőből kizöldült ágakat hoznak, s akárcsak a májusfa esetében, hozzátartozik a szokáshoz, hogy éjjel, titokban és lopva történik a lányos ház kapujának feldíszítése. Ugyancsak él az is, hogy bosszúból, megszegyenítésként kukoricaszárat, zsuppköröt állítanak a lánynak. A szokást Beszterce és Szászrégen környéki szászok szokásaival állítja párhuzamba. Pozsony Ferenc a szász és a mezőszéki említett adatokon kívül írja le a dedrádszéplaki változatot, ahol a lányos házak kapuját zöld leveles körisfával, nyírfával és virágokkal díszítették fel, a lányok viszonzásul zsebkendőt adtak. A zselyki legényegylet tagjai az ünnep szombatján ökrös szekérrel mentek az erdő szélére, ahonnan zöld ágakkal tértek vissza. Vasárnap kora reggel a templomozás előtt állították fel a lányok háza elé. Itt nemcsak a lányoknak, hanem a helység vezetőinek is vittek. Segesvár melletti falvakban is pünkösdi szombatján este a lányos házakat díszítették fel. A barcasági falvakban május elsejére állították, de megismételték pünkösdkor. A Szászfölddel érintkező magyar falvakban a határjárás ideje pünkösdkor volt.²⁴

Bukovinai magyar adatok ugyancsak szólnak a pünkösdi zöldágazásról: „Szentlélek eljövételének az ünnepe. A nép ezen a napon zöld ágakkal körültűzdelte a házakat.”²⁵

Csalog Zsolt; Martonos, Bács-Bodrog vm. MNA J. 19./IV. 1966. Csalog Zsolt; Bácskertes, Bács-Bodrog vm. MNA J.3./IV. Csalog Zsolt.

²¹ Tiszasziget, Torontál vm. MNA 126./IV. 1963. Andrásfalvy; Ürményháza, Torontál vm. MNA J. 8./IV. 1965. Csalog Zsolt; Szaján, Torontál vm. MNA J. 20./IV. 1965. Füzes Endre.

²² Szabéd, Maros Torda vm. MNA R. 89./IV. Küllös Imola.

²³ „Szabédon kívül Mezőkölpényben, Mezőcsáváson, Bergenyében, Mezöpanitban, Csittszentivánon és szörványosan a környező falvakban is. A pünkösdi virág, koszoró, korona, bolthajtás vagy éppen cserepes virág a szerelmi ajándékok sorába tartozik.” (BARABÁS, 2000, 192).

²⁴ „A fenti példák azt tanúsítják, hogy a szászok hatására két általánosan elterjedt szokás (a tavaszi zöldágazás és határkerülés) gyakorlásának időpontja pár erdélyi magyar közösségben megváltozott, tehát a pünkösdi ünnepkör idejére helyeződött át. A magyar tavaszi szokások rendszere ezzel nem változott meg gyökeresen, mivel annak csak egy eleme (vagyis időpontja) módosult.” (POZSONY, 1998, 222–226).

²⁵ Bukovina, Istensegítség (BOSNYÁK, 1977, 176).

Pünkösdkor nemcsak a házakat, kutakat, kapukat zöldágazták, hanem a templomokat is.²⁶

Ez a pünkösdi szokás sem kapcsolódik csak az egyik vagy másik felekezethez. Az 1960-as években a Magyar Néprajzi Atlasz számára gyűjtött anyagban főként református templomokkal kapcsolatosan kerültek elő adatok a templomok pünkösdi kivágott fákkal, zöld ágakkal való díszítéséről Nagyidáról, Pányokról, Hernádszurdokról. Nagyidán „A reformátusok pünkösdkor feldíszítik a templomot májfavval (nyírfa) minden padosor végére tesznek egyet-egyét, a kaput és szószéket is körülrakják vele. Ekkor vesznek először úrvacsorát a konfirmandusok.”²⁷

A görög katolikus és római katolikus lakosságú Zétényből is van adat a templom zöld ággal díszítéséről.²⁸ Ipolytölgyesen a templom elé tettek le fákat. Palás-ton a legények az erdőn vágtak két gyertyánfát. Behozták vállon szombat este vagy pünkösdvásárnap korán reggel, és bent a templomban az áldoztató rácshoz kötötték. Pünkösdi rózsát kötözték rá. A fák olyan magasak voltak, mint belül a templom. A hatvanas években még élő szokás volt.²⁹

A 17. századi evangélikus zsinat még megtartandó szokásként rendelkezik arról, hogy a diákok pünkösdkor zöld gallyakkal ékesítsék fel a szent épületeket, azaz a megszorítással, hogy az ne lövöldözéssel vagy szertelenséggel történjék, hanem énekléssel (BÁLINT, 1976, 341). Tessedik Sámuel szarvasi evangélikus lelkész azonban 1770-ben megtiltotta a májusi fák templomba való bevitelét, ugyanis gyakran fiatal gyümölcsfákat vágtak ki e célra.³⁰

Más evangélikus közösségekben a szokás szívós továbbélésére utalnak azok az adatok, melyeket a Vallási Néprajz legutóbbi kötetében HARMATI Béla László

²⁶ A templomok belsejének zöld ágakkal díszítésében tükröződhet az a zsidó hagyomány, mely szerint pünkösdkor a zsinagógát zöld ágakkal díszítik.

²⁷ Nagyida, Abauj-Torna vm. MNA SI 27./IV. 1968. Kósa László; Pányokon pünkösdi első napján díszítik fel a templomot. Pányok, Abauj-Torna vm. MNA 168./IV. 1963. Kósa László; Hernádszurdokon a reformátusok nyírfagallyakkal díszítik a templomot. Hernádszurdok, Abauj-Torna vm. MNA 159./IV.A. 1963. Hegyi Imre.

²⁸ Zétény, Zemplén vm. MNA SI 30./IV. 1966. Pócs Éva rk. gk.

²⁹ „Házak, templom eleje. 2-3 fát letett mindenki, két-három sorban voltak az utcán a gyertyánágak papírral díszítve.” Ipolytölgyes, Hont vm. MNA 74./A./IV. 1969. Horváth Terézia; Palást, Hont vm. MNA SI. 19/IV. 1967. Horváth Terézia.

³⁰ „Beszüntették az ún. májusi vagy pünkösdi fák felállításának szokását. A tanítók tanítványaik segítségével ösödök óta fákat szoktak kivágni pünkösdi előtti napon a kertekben és szőlőkben, s azokat nagy zenebonával a templomba vitték, hogy a sok ember számára amúgy is egészségtelen templomi levegőt még jobban elrontsák! Mily szorongó, aggó lélekkel ülhetett pünkösdkor az áhítatos faültető a levegővel megtöltött templomban, s mint fürkészte kémlő szemekkel az ott álló májusi fákat! Egyszerre csak elborult szeme és arca, amint szép karcsú gyümölcsfákat pillantott meg azok közt és végül saját három-négy éves szépen gondozott oltványaira ismert... Oda volt egész pünkösdi áhítata, nem gondolt másra csak szemei előtt a templomban álló ellopott fácskáira, és ezt a reá és másokra oly kárthozó, gyalázatos pünkösdi játékot, ezt a legsötétebb századokba illő ostobaságot Szibériába kívánta.” (TESSEDIK, 1938, 52–53).

(2005, 117–139) hozott nyilvánosságra.³¹ A templomon belül, sőt a templomon kívül is állítottak fákat, gallyakat, pl. Csánkon (Hont vm): „Pünkösdkor májfat állítanak az oltárhoz.” Gömörpanyiti (Gömör és Kishont vm.) adat szerint: „Pünkösdkor rezgő nyírfákkal díszítik fel a templomot.”; Rekenyeújfaluban: (Gömör és Kishont vm.) „Pünkösdre nyír és egyéb fákkal díszítik fel a templomot...”; Süveten: (Gömör és Kishont vm.) „Pünkösdi fákkal díszítik a templomot Pünkösdkor, Szentháromság vasárnapjáig bezárólag.” Domonyban (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) „Pünkösdkor hatalmas zöld ágakkal díszítik fel a templomot, és ezeket Szentháromság vasárnapja után távolítják el.” Mendén (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): „Jellegzetesebb templomi szokás, hogy pünkösdkor zöld gallyakkal díszítik a templomot.” Péteriben (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) azonban megszűnt szokásként említik: „Pünkösdkor két hatalmas nyárfát állítottak a két első padnál, s szalagok seregével és virágokkal díszítették fel.” A Bajsán (Bács Bodrog vm.) „Pünkösdkor a templom zöld ágacskákkal van feldíszítve.” (HARMATI, 2005).³² Az ünnepre a templom elé is állítottak májufát Szügyön és Vanyarcon és más, Nógrád és Gömör Kishont vármegyei adatok szerint.³³

Az erdélyi egyházmegyében „Pünkösdi szombatján templomban és a környékén fiatal, előtte való napon kivágott hársfákat állítanak be. Ugyanakkor az egyházi és községi előjárók, az ifjúsági tisztviselők háza elé szintén beállítanak egy-egy hársfát. Mindez énekszó mellett megy végbe.”³⁴

Májusfához kapcsolódó szokás Somogydöröcskén (Somogy vm.): „Pünkösdi ünnepén a májufát, melyet a templom előtt állítanak fel, a templom előtt táncal döntik ki.” (HARMATI, 2005).³⁵

A zöld ágak, májufák bevitelére az evangélikus templomokba a szlovák gyülekezetekben élt legtovább, sőt, néhol napjainkig élő szokás. A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárban Maglódról (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) érdekes leírást találtam az 1950-es évekből. Ebből kiderül, hogy a lányok és legények feladata volt a topolyafák beszerzése, a templomba való ünnepélyes bevitelére, a padokhoz, oltárhoz, szószékhöz, karzathoz erősítése. A padoknál a fák felső ágait összekötötték. A fákat szalagokkal, hímzett kendőkkel díszítették. Végezetül mezei és kerti virágcsokrokkal ékesítették fel a templomot. A szokást azzal magyarázták: „Templomi májfat Krisztus olajfák hegyén töltött napjainak emlékére állítanak.” Az

³¹ Eddig még publikálatlan anyag, melyet egykori evangélikus lelkészek kérdőív alapján készítettek és küldtek be az evangélikus templomokat bemutató, még a második világháború idején megjelent kötethez.

³² Csánk, Hont vm. 12., Gömörpanyit, Gömör és Kishont vm. (125.), Rekenyeújfalu Gömör és Kishont vm. (133.), Süvete, Gömör és Kishont vm. (134.); Domony, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. (123.), Mende, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. (130.), Péteri, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. (132.), Bajsza, Bács-Bodrog vm. (119.)

³³ Miglészpataka, Jolsvatapolca, Gömör és Kishont vm. (126.), Szügy, Vanyarc, Nógrád vm. (135, 136.) (HARMATI, 2005, 117–139).

³⁴ Zselyk, Beszterce-Naszód vm. (Erdélyi egyházmegye) (137.)

³⁵ Somogydöröcske, Somogy vm. (134.)

ugyancsak Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei Mendén a templom pünkösdi díszítését 1940-ben, az 1980-as években és a közelmúltban még élő szokásként írták le. Hagyományosan szalagokkal, fejkendőkkel, menyecskekendőkkel díszítették a zöld ágakat, az 1940-es évektől napjainkig kézimunkákkal, hímzett kendőkkel, horgolt terítőkkel díszítetnek.³⁶

Erdélyből származó néhány leírás a templomi zöldágazással kapcsolatos. Zselyken a legények pünkösdi szombatján „zöldfát” állítottak a templom bejáratához, a papné székéhez, a szószékhez és a választott elöljárók (a két „legényatya” és a lányok két elöljárója székéhez).

Gyergyótölgyes-Hágótón fehér hajú (kérgű) nyírfát minden ház kapujára állítottak, melyet az egész család díszített. Ugyanakkor a templom előtt is két sorban állítottak nyírfákat. Szabéden a legények „zöldágot” vittek a templomba. Lobogós körmenetben az egész falu felvonult a körmenet után.³⁷

A mellékelt táblázat³⁸ jól mutatja, hogy a leírások többsége nem nevezi meg konkrétan a fa fajtáját, csupán zöld ágat említ. Amennyiben mégis van adat, akkor az Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Csongrád, Csanád, Bács-Bodrog és Torontál vármegyékben a bodza és bodzavirág, Nyitra vármegyében hárs, Hont vármegyében gyertyán, Abauj-Torna vármegyében nyírfa, Zemplén vármegyében szilfa, nyárfa, mogyorófa, hársfa, Maros-Torda vármegyében fenyő, Kolozs megyében kőrisfa és nyírfa ágait használták zöldágazásra. A templom elé, a templomba vitt fák, ágak leírásánál nyírfára, nyárfára, hársfára történik hivatkozás. A fákat szalagokkal, virágokkal, hímzett zsebkendőkkel, sőt női főkötőkkel, kendőkkel díszíthették, azonban az adatok többsége díszítetlen zöld ágakra utal. A zöldágazásnak lehet egy-egy kitüntetett helye, mint pl. kút, kapu, de gyakran mind a ház körül (kapu, kerítés), mind pedig a házban (padlás, ablak, ajtó) vagy azon belül (szoba, konyha) is díszítettek zöld ágakkal. A zöldágazás céljaként, magyarázataként kevés, de változatos adatunk van. Boszorkányok, gonosz, ártó hatalmak ellen, tavasz köszöntésére szolgál, pünkösdhöz kötődő magyarázat szerint erre száll majd pünkösdkor a Szentlélek. Néhány változatban, ahol a lányos házakra tűzik, udvarlással, párválasztással kapcsolatos a pünkösdi zöldágazás, és szerepe a májusfával egyenértékű.

A zöldágak többnyire hervadásig, vagy meghatározott ideig, pl. templomban Szentháromság vasárnapjáig voltak kitűzve, azután mágikus erejű, ember és állat gyógyítására alkalmas gyógynövényként is alkalmazhatták.

A Magyar Néprajzi Atlasz térképlapján jól láthatóan a szokás szinte teljesen hiányzik a Dunántúlon, gyakoribb a magyar nyelvterület északi és középső sávjában, szórványosan ismert a keleti sávban.

³⁶ Maglód, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. 1952 N XII. 13/2 Jakab Ilona (Barna, 1985, 788; Baksa, 2005, 247–261).

³⁷ Zselyk, Beszterce-Naszód vm. MNA R. 13./IV. 1966. Szemerényi Ágnes; Gyergyótölgyes-Hágótó, Csík vm. MNA R. 91./IV. 1969 Vincze Ildikó; Szabéd, Maros-Torda vm. MNA R. 89./IV. Küllös Imola.

³⁸ Lásd a pünkösdi zöldágazásra vonatkozó adatok összefoglaló táblázatát.

Zöld ágak, virágok, a pünkösdi szokások járulékos elemei is lehetnek. A pünkösdi királyválasztás leírásaiban hangsúlyozzák, hogy mind a pünkösdi királyt, mint pedig a lovát zöld lombokkal, virágokkal díszítik (RÉSŐ, 1867, 213–217, 220; BORUS, 1981). A sárközi *Szeremlén* ilyenkor volt a *pünkösdi ladikázás*. Az udvarló legény szerelmi ajándékként díszes evezőt adott a választott lánynak. Zöld ágakkal feldíszített csónakon pünkösdi másnapján ladikáztak a fiatalok (K. CSILLÉRY K., 1976, 103–122).

ZÖLDÁGJÁRÁS

A zöldágjárás a húsvéti, pünkösdi ünnepkörben ismert hagyomány, rituális énekestáncos, a tavasz megjööttét jelképező vagy köszöntő falufeljárás. A játék jellegzetes formája szerint ketten kaput formálnak karjukkal, a többiek átbújnak alatta, miközben énekelnek. A játék szövege attól függően, hogy mikor járják, húsvéti, illetve pünkösdi szövegelemeket tartalmaz. A jellegzetes gyermekjátékszöveg és -dallam rendkívül összetett és változékony (TÁTRAI, 1982, 623–624). A tavaszi falufeljáró zöldágjárás táji változatai gyakran kombinálódtak nemcsak kapusjátékkal, hanem úgynevezett várkörjáró játékokkal. A szövegében párosító, kiházasító elemek is vannak. Hagyományosan csak a serdültebbek, a nagylányok és a legények vehettek részt a szokásban (TÁTRAI, 1984, 249–260; KERÉNYI, 1982, 183–214; MNT II. 199. sz.).

Pünkösdi ünnepnapjaihoz kapcsolódó változatokat főként Somogy megyei falvakban jegyezték le (KIRÁLY, 2002, 86–91). Például Gigén az 1930-as évekből a következő leírás jelent meg az Ethnographiában: „11–14 éves lányok (20-an, 40-en) kezét fogva körben járva énekeltek, pünkösdi mindkét délutánján a templom előtt. Az egyik lány kezébe fáról frissen tört leveles gallyat adtak, fejükről levett színes szalagokkal díszítve. Az ének végén az ágat tartó lány odaadta azt a szomszédjának, s előről kezdték az éneket. Így ment ez mindaddig, míg valamennyi lány meg nem kapta a gallyat. (A nagylányok is játszották, de más helyen. 6–7 éves korától sokat hallotta, de már régen nem játsszák, mert a pap eltiltotta.)” A játék szövege utal pünkösdre, a pünkösdi rózsára és a párokat összeéneklő szövegelemre is van.³⁹ A balatonszárszói változat játékcselekményében ugyancsak szerepel zöldág: „Fehér réklit és piros vagy rózsaszínű szoknyát viselnek, kezükben szalagokkal díszített zöld ág (jobb kezükben); a bal kéz a bal szomszéd zöldágas kezét fogja. Két sorban állnak az úton keresztben az ének alatt a mindenkori hátsó sor átbújik eleresztett kézzel az előző sor alatt. Így mennek a falun végig. Végül körben állva karikáznak, az utolsó versszakra párokra szakadva táncolnak.” A szövegben utalnak pünkösdre, a többi szövegelem leány-legény tréfás vetélkedő.⁴⁰ Nagy-

³⁹ Seemayer MNT 2. 200. sz. Bp. 1953. 248. Jegyzet: 1105–1106. Közölve Ethn. 1937: 43.

⁴⁰ Volly 1940. MNT 2. 197. sz. Bp. 1953. 246. Jegyzet: 1105. Közölve Volly: Népi leányjátékok, 53.

csepelyen nem vittek zöld ágakat, de a szövegben utalás történik pünkösdre, a játékcselekmény pedig a „Bújj, bújj zöldág...” változata (GÖNCZI, 1929, 107). Bálványoson pünkösdkor a falu egyik tágasabb helyén gyűltek össze a fehérbe öltözött lányok. Kézfogással sorba álltak, a sor két végén két-két nagyobb lány kaput tartott. Énekelve és a karok alatt átbújva járták végig a falu utcáit (KERÉNYI, 1982, 228, 207).

A Veszprém vármegyei, pünkösdi változatokból a Békefi Antal által gyűjtött borzavári példa a szokás tavaszköszöntő, párokat összeéneklő mágikus funkcióit reprezentálja: „A tavaszköszöntő leányjátékok egész füzérré álltak össze Borzaváron. A zöldágjárás itt három másik játékdal vezette be, maga a zöldágjárás pedig egy párosító dalocskával váltakozott. Pünkösöd másnapján litánia után kezdődtek e játékok a templom előtti téren, s megszakítás nélkül követték egymást az itt megadott sorrendben. A játékban a lányok 16 éves koruktól férjhezmenetelükig vettek részt.” A nagylányjátékfüzérben várkörjáró játék; a nagylányok közé avató „piligázás” (guggoló lányok körüljárása); a leányélet dicsérete; leány-, legénycsúfoló; zöldágjárás; párosítók; párválasztó leányjáték (pl. „Hol jársz, hová mész Szent Erzsébet asszony..., „Hajlik a meggyfa...”) váltakozott (BÉKEFI, 1977, 74–81).

Ugyancsak szertartásos jellegű pünkösdi leányszokásra utal Hofer Tamás gyűjtése Külsőváttról.⁴¹

A zöldágjárás Borsod, Abaúj-Torna, és Zemplén vármegyei leírásai között is vannak olyanok, melyekben nemcsak kapusjátékkal, énekszóval, hanem zöld ágakkal vagy virággal vonulnak végig a falun. Seemayer Vilmos gyűjtése még nyilvánvalóan élő szokásról számol be, melynek szövegében a pünkösöd és a pünkösdi rózsza egyaránt szerepel:

Mi van ma, mi van ma
Piros pünkösöd napja,
Holnap lesz, holnap lesz,
A második napja.

A pünkösdi rózsát,
jól meggondozzátok,
a kalapotok mellett,
el ne hervasszátok!

⁴¹ „Pünkösdkor valamennyi lány fehérbe vót. Úgy fehérbe kerültek meg a falut. Összefogódtak és így kézenfogva megkerülték a falut háromszor. Összefogta a kezét két legény és az alatt bujtak át a lányok. Futottak is olyan gyorsan mentek. Mikor háromszor megkerülték a falut, megálltak a falu közepén a térségen és táncoltak. Ott volt már akkor a legénység és osztrá citerára táncoltak. Délután vót ez könyörgés után. A lányok egyenesen a könyörgésről mentek falut kerülni.” (Hofer, Külsővát 1948 EA 3514 4.).

„Iskoláskorú és nagyobb lányok összegyűlnek a fonóház előtt minden fonóháznak volt 18-20 főnyi leánycsapata kezükben pünkösdi rózsza. Négyes sorokban énekelve bejárják az utcákat.”⁴² Pányokon (Abaúj-Torna vm.) a Néprajzi Atlasz számára Kósa László még fel tudta gyűjteni a szokáscselekményt és a dalszövegeket: „Pünkösöd napján a lányok összefogódzva mennek végig a falun, közben énekelnek és két lány kaput tart. Addig mennek, míg kiérnek a faluból a közeli erdőbe, ott zöld gallyakat törnek, amit aztán visszajövet eldobálnak a falu utcáin. Közben énekelnek:

Bujj, bujj zöldág,
Zöld levelecske,
Nyitva van az aranykapu,
Csak bujzatok rajta.

Nyisd ki rózsám
kapudat, kapudat,
Hadd kerüljem
váradat, váradat,

Szita, szita péntek,
szomorú csütörtök,
Dob szerda.

Haj fendi, fendi, fendijó,
Cinege madár, göncijó.

Vagy életem, vagy halálom,
Vagy tetüled el kell válnom,
Édesem, kedvesem.

A szokás neve fendijózás, a II. világháború után abbamaradt, mondják úgy, hogy „májust járnak”⁴³

A 20. század elejéről való leírás Nagytárkányból (Zemplén vm.) a hasonló elnevezésű szokást „pendia” néven említi. Ebben a leírásban nem szerepel zöld ág vitele. Pünkösöd napján a leányok gyakrabban a legényekkel együtt, összefogódzva hosszú sort alkotnak, és így mennek végig a falun, miközben éneklük:

Haj pendi, pendi, pendia,
Haj madár gönci, madár göncia'
Szita, szita péntek, szereda csütörtök
Dob szerda.

⁴² Seemayer, Borsodszentiván, Borsod vm. MNT II. 192. sz. 242–243. jegyzet 1104. közzölve Ethn. 1937, 44.

⁴³ Pányok, Abauj-Torna vm. MNA 168./IV. 1963. Kósa László.

Zöld paradicsom lilium
Meglópták szívemet jól tudom,
Azt is tudom ki lopta,
Azt is, hogy kinek adta
Édesem.

Két szál vessző közt nyugodni,
Tűzre nagy melegre tanálni,
Vagy életem, vagy halálom,
Tőled babám el kell válnom
Édesem’.

Ki az urát nem szereti,
Sárga répát főzzön neki
Jól megsózza paprikázza,
Hogy a hideg jól kirázza.

Most megállnak, s az első két lány egymás kezét fogva karjukkal fejmagasságban ívet formálnak, mely alatt, mintegy kapun keresztül átvonulnak mindnyájan, még pedig a hátsók kezdik, s így ezek lesznek az elsők a továbbvonulásnál. A kaputartásnál éneklük

Hugom asszony majd meghalok,
Magáér, magáér’
Azér a szép csókra termett
Szájáér, szájáér’.

S ezt mindaddig ismétlik, míg csak az utolsó is át nem ment a kapun. Akkor ismét előlről kezdik, s addig folytatják, míg az egész falun keresztül vonulnak.”⁴⁴

A zöldágjárásnak szervezett, népiünnepély jellegű változatait Gyúró (Fejér vm.) és Csenyété (Abaúj-Torna vm.) községekből írták le. A Fejér megyei Gyúró községben az 1950-es években két leírásunk is van a szokásról.⁴⁵ Az 1951-es filmezésről készült leírás szerint a lányos házaknál előre előkészítették a kellékeket, és ha jött a legény, akkor meszelőrúdra kötözték kendőket, virágokat (pünkösdi rózsza, orgona) és a legény által hozott füzfaágakat. Ezért a zöldágért hajnalban, napfelkelte előtt lóháton, régebben szürke lóháton ment el a legény a lányhoz. A lovasok után gyalogosan mentek a kisebb legények (14-16-17 évesek), akik még nem mehettek el a bálba. A gyűjtés idején ezeknek az anyjuk készített zöld ágakat és szekereken (tízen, tizenketten) mentek. „Ahol már tudják, ki a lány szeretője ott személyesen adja át.” „Ahol még nem szabad tudni arról, hogy van e már szeretője,

⁴⁴ Bodrogek, Nagytárkány EA 44 Lázár Péter teológus gyűjt. 1914. Nagytárkány, 174–176.

⁴⁵ Szoboszlai Istvánné: Beszámoló a gyúrói pünkösdlés filmezéséről. 1951 EA 2377 Pálfiné Keszler Mária, Gyúró, 1953. EA 4037.

ott kioson a lány, mikor már látja a legényt az ablakból a zöldágot az ajtófélfához támasztja. Onnan veszi fel a legényt, ha tudja úgy, hogy le se száll a nyeregből vagy ha az ereszalja lépcsős, akkor leugrik, de csak egy pillanatra s megy tovább vágásban. Ha mind együtt vannak, felfejlődik a ’bandérium’.” Korábban 30-40 lovas, a filmezés idején 12-15 lovas volt. Énekszóval vonultak végig a falun, majd vissza a gyülekezési helyre, ahonnan ki-ki a szeretője házához vitte a zöld ágat. Aki bejáratos a lány házához azt meg is kínálják ilyenkor. Máshol csak letúzi az ágat, s ha kíváncsi a lány véleményére bedobja a kalapját. Ha a lány szívesen fogadja az udvarlást, felveszi és a kerítésen át kiadja, és beszélgetnek egymással.

Másutt csak letúzik a zöld ágat a kapufélfához. Vagy ha a legény tudni szeretné, mi a kislány véleménye, árvalányhajás pörgekalapjával együtt bedobja a kerítésen át a virágoskertbe. Megkötí a lovát a kapufélfához és kéri adja ki a kalapját, mert azt is beejtette. Ha a lány szívesen fogadja a legény udvarlását, felveszi a kalapot, a kerítésen át odaadja, beszélget vele egy keveset. A zöld ágat meg beviszi a konyhába. Ha nem akar tudni a legényről, akkor nem törődik a kalappal. Ott hagyja és csak a zöld ágat viszi be a konyhába, hogy levegye a kendőt meg a szalagokat is, és a meszelőrudat visszaadja eredeti rendeltetésének. Szokás eredete a ius primae noctis megszüntetésének emléke. A másik leírás is utal arra, hogy „uraság volt ott a faluban, ez valamit tiltott és ezt a tiltást felfüggesztette, és erre a falusi legények kimentek a pusztára ilyen zöldágakkal és megköszönték neki. Ebből meg is maradt, hogy onnan a majorból szoktak kiindulni.” Arra is történik utalás, hogy a szokás a 19. század végén, 20. század elején összefüggésben volt lovasversennyel, ahol a falu első legényét választották meg, aki azután a bál rendezője lett. 2003-ban felelevenítették a szokást.

Csenyétén (Abaúj-Torna vm.) az 1920-as években élő szokásként leírt pünkösdi zöldágjárásnak törökökkel összefüggő mondai hagyománya volt.

„A legöregebb emberek emlékezete szerint is ősidőktől fogva áll fenn az a szokás, hogy a legények pünkösdi másnapjának hajnalán lóháton – és pedig ki-ki a saját lován –, magyar ruhában, cigányzenével kimennek az erdőre zöld gallyért. Körüljárják az erdőt, egyik-másik szomszéd falut, aztán hazatérnek s valamelyik gazda udvarán várják őket a lányok magyar ruhában, minden legény lova kantárát egy lány fogja meg, aztán eléneklük a himnuszt. Majd lóról szállva táncra perdülnek, gyönyörű magyaros tűzzel járnak a csárdást, tempósan a csenyétei rezzgöt. A tánc tart az első harangzó megkondulásáig, mikor templomba mennek” (HEGYALJAI KISS, 1926, 90–91).

Mindkét változat gyűjtői, leírói hangsúlyozzák, hogy a környékbeli falvakban ismeretlen szokásokról van szó.

ZÖLD ÁGAKBA BUJTATOTT ALAKOSKODÓ

Pünkösdi ünnepéhez kapcsolódó zöld ágakba bújtatott alakoskodásra elszórt adataink vannak. Horvát, szlovén „Zöld György” esővarázsló alakoskodással rokon szokás a *törökbaszás* és a *borzakirály*.

Sopronhorpácson (Sopron vm.) az 1951-es leírás szerint: „Pünkösöd vasárnap délután iskolásgyerekek összejönnek felöltöztetik a törökbasát. Nagy gatyát adnak rá, alul bekötik a szárát, szalmával, polyvával kitömik. Felső részét pedig zöld gallyal, virágokkal, úgy hogy nem is lát. Két karját, két oldalt kinyújtva és annál fogva vezetik. Minden háznál betérnek: „Szabad-e törökbasázni?” 3-4 csengő van a zöld gallyon, hogy minél nagyobb zajt csapjon. Ketten kísérik, kettő szedi a tojást, és a pénzt a szatyorba.

Pünkösdi rózsza
Kihajlott az útra
Hajlitsd ki, pördítsd ki
Ezt a piros rózsát.
Szedd föl, szedd föl te kislány
Köss belőle bokrétát.

Ennek a legénynek
Dugd a süvegébe.
Verbuválnak, tarka tikom tojta
Szentgyörgyvirág hozta.

Elhozta az Isten
Piros pünkösöd napját.
Mi is meghordozzuk
Szegény török basát.

10-14 éves gyerekek csinálják. Az egyik kéregető kéri a bebocsátást. Az udvar közepére odaállítják a törökbasát és éneklük a dalt, közben a törökbasa táncol, bakugrásokkal, már amennyire mozogni tud a nagy gatyában. A két vezetőnél van egy pálcá, s míg táncol ütük, porolják a nadrágját.⁴⁶ Farádon (Sopron vm.) a sopronhorpácsihoz hasonlóan pünkösöd másnapján 12-15 éves iskolásfiút *törökbasának* öltöztettek a társai. Szalmával, pelyvával tömték ki a nadrágját, testének felső részét gallyakkal, virágokkal borították be. A zöld ágakra még csengőt is tettek. Két társa kísérte házról házra. Énekeltek, majd az udvaron pálcával ütötték hogy ugráljon. A házbeliek pénzt és tojást adtak nekik. A szokáshoz törökkel kapcsolatos mondai hagyomány is fűződik (HORVÁTH, 1991, 58–59). Gyalókan (Sopron vm.), Szakonyban (Sopron vm.), Kónyban (Győr vm.) ugyancsak jártak *törökbasázni*: egy fiút felöltöztettek török basának, derekára láncot kötöttek, s úgy vezették be a házakba. Rázták a láncot, és alamizsnáért könyörögtek a szegény basa számára. Az ajándékon megosztottak (TIMAFFY, 1991, 176).

Újkéren (Sopron vm.) *borzakirályt* jártak a tíz-tizenéves fiúk. A királyt alakító figurára fehér bő gatyát és bő ujjú fehér inget húztak, amit kitömtek szal-

mával. A lábára elnyűtt nagy csizmát húztak. Teletűzték bodzaágakkal, a fejére is bodzából kötöttek koszorút. A kezébe láncos botot adtak. Eketaligán húzták háztól házig. Az udvaron, vagy a pitvarban körülállták a fiúk, vesszővel ütögették és kiáltották: „Járd meg Mátyás, táncúj, táncúj!” A borzakirály pedig ugrált, hol jobbra, hol balra, s rajta a háziak jókat nevettek. Végül jutalmat kértek: „Segillék ezeket a szegény borzakirályokat!” A szokás az 1920-as évek elejéig élt (TIMAFFY, 1991, 175–177).

1968-as gyűjtés idején még több adatközlő emlékezett arra, hogy a borzakirály keréken forgott, láncos botra támaszkodva. Az egyik adatközlő szerint tornyos sapka volt a fején, ezüst papírból volt a karimája, a másik, fiatalabb adatközlő szerint papíralarca volt és a fején rossz kalapot viselt, amibe tollsoprút tűztek.

Egyházasfalun (Sopron vm.) bodzából készítettek az úgynevezett *borzakirály* számára harangszerű köpenyt, őt is mondóka kíséretében vitték a társai házról házra.⁴⁷

A Magyar Néprajzi Atlasz 1963-as gyűjtése szerint a Szerém vármegyei Kórogyon pünkösdkor a cigányok öltöztek fel „buzrá”-nak (bodzaágakat kötöztek magukra), járták a falut, vízzel öntözték őket, hogy legyen eső. Kaptak érte élelmszert, lisztet, tojást, szalonnát.⁴⁸

MÁJUSFA

A zöldágazás szokásában kitüntetett szerephez jutottak a fiatalok, és mint néhány fenti adat mutatja, a zöldágazás kapcsolatos lehet az udvarlással, párválasztással is. Az úgynevezett májfaállítás azonban elsősorban szerelmi ajándékként értékelhető. Májusfát, a megújuló természet és a szerelem jelképét a magyar nyelvterület legnagyobb részén május elsejére virradó éjszaka állították, sőt állítják napjainkban is, de vannak falvaink, ahol pünkösdkor van a májusfaállítás ideje. Ahol május elsejére virradóra állítják, ott pedig néhol a megújítása, de gyakrabban a bontása, „kítáncolása” esik pünkösdre.

A 15. századtól kezdődően szólnak forrásaink májusfaállításról. A májusfák beszerzése a mindenkori legények, legénybandák feladata volt. Többnyire titokban, az erdőről csenték a fát, amit a hatóságok mindenkor tilalmaztak. A lányos háznál általában ugyancsak titokban kellett felállítani a májusfát, melyet gyakran kendővel, pántlikával díszítettek a legények vagy maguk a lányok. A fát gyakran őrizték a legények, hogy a vetélytársak el ne vigyék. Májusfát általában minden lány kapott, mert első alkalommal a lányág elismerését is jelentette, és szégyennek tartották, ha valakit kihagytak. Ezután már mehetett bálba, táncmulatságba, elfogadhatta a legények udvarlását. A májusfát a helyi szokásnak megfelelően nemcsak a lányos házakhoz, hanem a középületek, kocsmák elé visznek napjainkban is.

⁴⁷ Bíró Ibolya gyűjtése Dömötör Tekla hagyatékában 1968-ból.

⁴⁸ Kórogy, Szerém vm. MNA J. 5/IV. 1963. Takács Lajos.

⁴⁶ Sopronhorpács, Sopron vm. Pesovár Ernőné Jámbor Márta. Vegyes szokásgyűjtés. 1951 EA 5563/10, 11, 13.

A májusfák lehetnek sudár fák vagy zöld gallyak. Pl. Nyugat- és Észak- Magyarországon kérgétől megtisztított hatalmas fákat láthatunk, míg az Alföldön csak kisebbeket, Erdélyben pedig zöld gallyakat. A májusfa a komoly udvarlási szándék jele lehetett, és néhol csak az eljegyzés előtt vitték, és ilyenkor a leány inggel, zsebkendővel viszonzta ezt a szerelmi ajándékot. A rossz magaviseletű, rossz hírű lányoknak kiszáradt gallyat vittek figyelmeztetésül. A középületek, kocsmák elé állított májusfák kidöntésénél táncmultságokat rendeztek, „kitáncolták” a májusfát. Vállalkozó szellemű legények megkísérelték a májusfa megmászását. Ez nem volt könnyű dolog, különösen, ha a fáról a kérgét lehántották. Gyakran megtréfálták egymást azzal, hogy a tetejére erősített üvegbe bor helyett paprikás vizet töltöttek. A lányos háznál levő fát, melyet a kapu előtt földbe ástak vagy a kapuhoz erősítettek, addig hagyták ott, míg el nem száradt. Volt, ahol azok a legények, akik a fákat vitték, együtt mentek kidönteni. Megálltak a ház előtt, táncoltak a lányokkal, majd kidöntötték a fát. Miután végeztek, a kocsmába mentek, ahol táncmultságot rendeztek (TÁTRAI, 1994, 126–130).

Nyitra vármegyéből sokat idézett 19. századi leírás a pünkösdi királyválasztással, nevetési tilalommal kapcsolja össze a májusfaállítás hagyományát: „A májusi fák felállítása Kolonban ily módon megy végbe. Összegyülekeznek a legények a korcsmában, zenével és borozás közben megválasztván a 'szomorú királyt' ezt mindkét oldalról fakardos örök környezik, s így felkészülten, zenészó mellett házról házra eljárnak vele. A szomorú király bandájával a kapu előtt megállapodik, a többiek pedig bemennek, a mátkáiktól a májusfa ültetéseért járó adópénzüket tányéron beszedik, mit azután a legények mulatozási költségük megtérítésére fordítanak, ami egyáltalában nem lovagias dolog. A 'szomorú király' kinek kötelessége, szomorú, komoly képet vágni – ha elneveti magát, pár liter bor vételére büntetetik, mit a legények a pünkösdi királyság után, a falut bejárván vígan elköltenek.” (RÉSŐ ENSEL, 1867, 198–199).

A magyar nyelvterületen általában a május elsejére virradóra állított májusfát pünkösdkor szokták kitáncolni. A Magyar Néprajzi Atlasz anyagában a Dunántúlról, Somogy, Fejér és Komárom vármegyei adatok szólnak a lányosházaknál tartott pünkösdi tánccal, vacsorával egybekötött pünkösdi májfadöntésekről.⁴⁹ A szak-

⁴⁹ Kéthelyen a májusfa hosszú fenyőfa, a tetején pántlika, üveg bor, sör. Május elsejére állították. Pünkösöd másnapján szokták kitáncolni. A lányos ház kertjében volt. A lány meghívta a legényt és a barátait. Készítettek vacsorát, tyúk, kalács, sütemény, kuglóf, nagy perecek voltak. Cigányt is hívott. Egész éjszaka táncoltak, reggel kidöntötték a fát. Kéthely, Somogy vm. MNA 28/IV. 1960. Békefi Margit.

Bálványoson pünkösdkor táncolták ki a májusfát, legények, lányok mentek oda. A táncosokat vacsorával megvendégelték. Bálványos, Somogy vm. MNA 44/b. 1960. Boross Marietta. Váiban májfaelbontás pünkösdkor. Kitáncolják a májfat. Csak háznál táncolgattak harmonikára. Fa körül táncoltak, a fát kidöntötték. Vál, Fejér vm. MNA 66/IV. 1960. Pesovár Ernő.

Ekelen május elsejének reggelére az udvarlójuk májusfát állított a lányok udvarára az ajtó elé magas leveles nyárfát. Pünkösdkor a májfat „fő szokják muzsikáztatni” az udvarló barátjaival muzsikával és ott a fa alatt táncolnak a lányokkal. Utána felveszik és kidobják a májusfát. Még az elmúlt években is élt a szokás. Ekel, Komárom vm. MNA Sl. 8/IV. 1967. Horváth Terézia.

irodalomban a Balaton környékéről Vajkai Aurél utal a pünkösöd másnapján történő májfabontásra, például Vászolyon (Zala vm.) az 1950-es években (VAJKAI, 1964, 203–204). Csákberényben (Fejér vm.) közös májfaállításról van leírás, mikor pünkösdre virradó éjjel kimentek a legények az erdőre, kivágtak egy 20-30 méteres fát, behozták a faluba és a vendéglő udvarán állították fel, miközben a banda muzsikált. Májfaállításra a gyűjtés idején is volt példa, de a zene már a második világháború idején elmaradt.⁵⁰ Marcelkeszin, Marcellházán (Komárom vm.) – Fél Edit közli – pünkösdkor annak a lánynak vittek májfat, akit, ha megkérdezett a legény, beleegyezett. Erre a legény feldíszítette zsebkendővel, szalagokkal, boroscancsóval. Éjszaka őrizte, nehogy ellopják. Reggel azután a legény húzatott szép hallgatókat a lánynak a cigánnyal az ablak alatt. A lány családja behívja a legényt, és jól megreggelizeti. Ünnepe után a májfat különösebb szertartás nélkül kidöntik.⁵¹

Bényben (Esztergom vm.) a legények közösen szereztek be a fát, lopták az erdőről vagy lefizették a csösztet. Nótaszóval vitték a faluig, onnan csendben mentek tovább. Az ünnep hajnalán állították és díszítették fel szalagokkal, narancssal, borral a 16-20 m magas tölgyfát (Csókás, 1979, 77–81). A Pozsony megyei Boldogfalván a májusfaállítás mindig pünkösdhétfő reggelére történt táncos mulatozással egybekötve. A májusfa egy hétig állt, akkor eldöntötték, ugyancsak táncos mulatság keretében. Vágán a 20. század fordulóján minden valamirevaló legény állított a szeretőjének májusfát pünkösöd szombatján este, amiért aztán megvendégelték a legényt a lányosházánál. Ezenkívül minden olyan kocsmáig is állítottak, ahol pünkösöd második ünnepén zenés táncmultság volt. A májusfák egy hétig állottak, egy hét múlva ledöntötték, és ugyanúgy megvendégelés, mulatás követte, mint felállításkor. A szokás már az 1920-as évektől május elsejére került át.⁵² A 20. század fordulóján nyitraegerszegi leírás szerint: „Pünkösöd hetében egy alkalmas napon, vagyis inkább éjjelen a legények minden lányos ház elé egy vagy két darab nagy faágat ültetnek; következő napon bejárják a falut zenészóval, minden háznál megállapodva megtáncoltatják a leányt, ki aztán 1-2 krajczárokat fizet a legénybírónak, evvel továbbmennek.”⁵³

A Néprajzi Atlasz anyagában is találunk adatokat, például Vágvarkasdon, Tardoskedden Nyitra megyében a május elsején felállított közös májfat a zene és közös táncmultság kíséretében pünkösdhétfőn szokták lebontani. Vágfarkasdon közös májfat a kocsmák udvarán állítanak fel. A szokás a gyűjtés idején még élt. Tardoskedden 1920-ig a legények pünkösdkor állították májusfát. Ha a lány tudott róla, abba adott az udvarlójának zsebkendőt, amit felkötöttek a májfaára. Ha nem tudott róla, akkor színes papírszalagokkal díszítették. A májfa kb. egy hétig állt, akkor a legények leszedték. 1920-ig pünkösdkor, azóta május 1-jén állítják. Nagy-

⁵⁰ Csákberény, Fejér vm. MNA 58/IV. 1966. Sárkány Mihály.

⁵¹ Marcelkeszi, Marcellháza, Komárom vm. Fél Edit: Ünnepi szokások, babonák 1943. EA 1521 7.

⁵² Boldogfalva, Pozsony vm. MNA Sl. 2/IV. 1965. Hegyi Imre, Vága, Pozsony vm. MNA Sl. 6/IV. 1965. Hegyi Imre.

⁵³ Nyitraegerszeg, Nyitra vm. Sebestyén Gy. hagyatékából 1900 k. EA 2302 2.

cétényben a 30-as években tértek át a május elsejére pünkösdről. Lédecen (Bars vm.) a gyűjtés idején pünkösdi szombatján állítottak a legények a lányoknak májusfát, és másnap le is bontották. Paláston (Hont vm.) a 19. században még minden legény állított májfát a szeretője háza elé. Éjjel beásta oda azt a gyertyánfát, amit szalagokkal, kiskertből lopott legszebb virágokkal díszített.⁵⁴

Csáky Károly Hont vármegyei adatai a helyi változatok sorát mutatja be: Tesmagon titokban állították a fát a komolyabb udvarló legények. A májfavivő legényeknek másnap pénzt is illett küldeni. Ipolynagyfalun a májfaakkal együtt hoztak gallyakat az úrnapi körmenethez. Itt a legényeket a májfaállítás után megvendégelték a házaknál, pénzt is kaptak, amit a kocsmában mulattak el. Az ipolybalogi legények magas fákat vittek. A feldíszített májusfa mutatta a falubelieknek, hogy a lánynak már van udvarlója, hagyományos, de mai értelemben használt kifejezéssel: „szeretője”.⁵⁵ Csáky Károly megfigyelése szerint az Ipolytól délre eső községekben a májusfa felállítása, díszítése többnyire nem történik titokban.⁵⁶ Ipolyfödemesen nemcsak cifra papírokat, hanem ajándékokat, pl. kendőt, gyűrűt is akasztottak a májusfára, a magas, dúslevelű fára.⁵⁷ A palóc falvakból ismert májfaéneket Ipolyszakállósról közölt. A lány itt kendőt adott a szeretőjének a májfaért cserébe.⁵⁸ Pereszlényben pünkösdi szombatján a legények közösen lopták az erdőből a fát, virradatra feldíszítve állt a lányos háznál a hónap végéig. A legények az ablakon kiáltottak be a gazdának, hogy elkészültek és vigyázzanak a fára, nehogy valaki ellopja és másik lány udvarára vigye. A gazda borral kínálta a legényeket. Pünkösdhétfőn tudta meg, hogy ki állította a fát, mert az a legény vitte a lányt elsőként táncba.⁵⁹ Kistúron pünkösdi szombatjának éjjelén hoztak a legények szép szál fákat az erdőből. A lányos házak előtt díszítették fel és a kerítéshez, kapufélfához erősítették. Ezután bekopogtattak a házhoz, s felkeltették a lányt is. Előfordult, hogy a gazda már borral várta őket. Májusfaállítás után a háznál levő lányt szeretőjével együtt kiénekeltek. A fa vasárnap, hétfőn, kedden maradt a ház előtt, mialatt a legény őrizte. Előfordult, hogy egy lány több májfát is kapott. Viszont a kisturiak olyan esetről is tudtak, amikor a májfa hegyibe zsupbábot vagy madár-

⁵⁴ Vágfarkasd, Nyitra vm. MNA Sl. 7/IV. 1965. Molnár Benő; Tardoskedd, Nyitra vm. MNA Sl. 10/IV. A. 1964. Tóth Margit; Nagycétény, Nyitra vm. MNA Sl. 10/IV. 1965. Kovács Attila; Lédec, Bars vm. MNA Sl. 12/IV.B. 1958. Morvay Judit; Palást, Hont vm. MNA Sl. 19/IV. 1967. Horváth Terézia; Nagybalog, Hont vm. MNA Sl. 23/IV. 1965. Paládi-Kovács Attila.

⁵⁵ CSÁKY, 1987. Tesmag, 141. p. Ipolynagyfalu, Ipolybalog, 148.

⁵⁶ Ipolyit idézi: „Hontban az Ipoly völgyében például Pesek és környékéről tudom, hogy a fára még kendők és szalagok akasztottak és ezek célba véve lövettek is, amellet a lövő, az öszszegyűlt leánysereg hallatára, kiáltja kedvese nevét, kinek tiszteletére a kendőt a fáról lelőtte.” (CSÁKY, 1987, 147–148).

⁵⁷ CSÁKY, 1987, 147. Ipolyfödemes.

⁵⁸ CSÁKY, 1987, 147. Ipolyszakállós. Ki hallotta annak hirit / Horvát András legénységét? / Fűrészszel vágja a májfát, / Hogy ne hallja kopogását. // Fölveszi a jobb vállára, / Viszi Julis ablakába, / Kelj fel Julis, itt a májfa, / Jó éjszakát vigyázz rája. // Fölkél Julis az ágyából / Kendőt keres a ládából, / Édesanyám hol a kendőm? / Májfát hozott a szeretőm.

⁵⁹ CSÁKY, 1987, 146. Pereszlény.

ijesztőt tettek a legények. A fát annak a lánynak a kapujához kötötték, akire valamiért haragudtak, s így akartak gúnyt űzni belőle.⁶⁰

Egy 19. századi szokásgyűjteményben az agárdi (Ősagárd, Nógrád vm.) pünkösdi májusfaállításról olvashatjuk az alábbiakat: „Pünkösdkor ennekelőtte majd minden leány ablakai előtt vagy kapujánál májusfákat lehet látni; de mióta az erdőkre szigorúbb a felügyelet, e szokás veszni indul; mindazáltal évenként legalább egy pár ilyen fát találni még a faluban, mit az illető leányok bokkrétával, s tehetségök szerint pénzzel, mi a legénynek tánczköltségül szolgál, jutalmaznak.” (RÉSŐ ENSEL, 1867, 24–25).

Bernecebaráti (Nógrád és Hont vm.) májusfaállításról az 1950-es évekből több leírás is található az Ethnológiai Adattárban. A lányoknak pünkösdkor vitt májfaért a táncmulatságban fizettek a lányok. Említik, hogy a fára bort vagy pálinkát is kötöttek. A Magyar Néprajzi Atlaszhoz gyűjtött bernecebaráti leírásban az szerepel, hogy pünkösdkor a kiválasztott lány kapuja elé állítottak fát. Előtte való éjjel a legény pajtásaival elment az erdőre. Kivágta a már előre kiszemelt megfelelő fát. Pünkösdi reggelére már ott állt a szépen díszített fa, melynek szép egyenesnek és magasnak kellett lennie. Annak a lánynak állított májfát minden legény, aki farsangkor bokkrétát, viaszbokkrétát küldött neki.⁶¹

Gyakran utalnak arra az adatok, hogy a pünkösdi májusfaállítás idővel május elsejére helyeződött át, vagy pl. Becskén (Nógrád vm.) a gyűjtés idején 1959-ben templom elé pünkösdkor állították a pünkösdi rózsával díszített fát, a lányoknak pedig már május elsejére vitték a tölgy-, cser- vagy gyertyánfát, melynek csak a tetején hagyták meg a lombot.⁶²

Talán az időpont megváltozásával alakult ki az a szokás, hogy a május elsejére állított fákat pünkösdkor megújítják. Erre utal Nógrád vármegyéből a bolyki és bárnai példa az 1960-as évek gyűjtéséből, ahol Bolykon május elsején bükkfa májusfát állítottak, és pünkösdkor ugyanaz a legény tölgy vagy fenyő májusfát vitt. Ha pünkösdkor nem vitt volna, akkor azzal csúfolták a lányt, hogy „nem kellesz a legénynek”.⁶³ Bárnán a komoly udvarló legény május elsején májfát visz a lánynak, és pünkösdkor megújítják. Pünkösdi szombaton a legény egy ruhára való anyagot vitt a lánynak, a legény pedig kapott egy inget meg egy zsebkendőt.⁶⁴ Maconkán (Heves vm.) is a májfát május 1-jén állították és pünkösdkor ugyanaz a legény ismételte meg. Mindkét májfa úrnapi állt.⁶⁵

⁶⁰ Hallottatok-e mán híret, / Tót Józsefnek legénységét? / Fűrészszel vágta a májfát, / Hogy ne hajja kopogását. // Fölveszi a bal vállára, / Viszi Annuska ablakára, / Kejj fő Annus, itt a májfa, / Jó éjszakát vigyázz rája. Kistúr, Hont vm. CSÁKY, 1987, 145–146.

⁶¹ Bernecebaráti, Nógrád és Hont vm. Babonák, népszokások, tájszavak EA 2749 1951. 12.; Juhász Mária: Babonák, szokások, népdalok 1951 EA 2451; Szabó László: Babonák, népszokások, népdalok 1951 EA 2454 4.; Bernecebaráti, Nógrád és Hont vm. MNA 73/IV. 1961. Erdélyi Zoltán.

⁶² Becske, Nógrád vm. MNA 93/IV. 1959. Kriza Ildikó.

⁶³ Bolyk, Nógrád vm. MNA Sl. 22/IV. 1965. Hegyi Imre.

⁶⁴ Bárna, Nógrád vm. MNA 110/IV. 1969. Csalog Zsolt.

⁶⁵ Maconka, Heves vm. MNA 111/A. 1969. Csalog Zsolt.

Borsod vármegyei leírások szerint, például Répáshután a legények titokban viték a májfát, majd énekszóval köszöntöttek. Akit nem kedveltek a lányos háznál, annak nem gyújtottak lámpát, ellenkező esetben azonban behívták és megkínálták a legényeket borral, süteménnyel. A lány hímzett zsebkendőt adott a legénynek. A komolyabb udvarló kendőt és szalagokat is tett a májfára, amit egy napig hagytak rajta, s aztán még üresen állt egy hétig.⁶⁶

Jászóról (Abaúj-Torna vm.) a 20. sz. elejéről a Néprajzi Értesítőben számoltak be a májusfaállítás szokásáról: „A májusfavivés ezelőtt 30-50 évvel kis városkáinkban általános volt. Hódoltak ennek akkor a mesterlegények, éppúgy, mint a cselédlegények. Utóbbi időben a mesterlegények épp kezdik a szokást elfeledni a lányok nagy szomorúságára, mert szégyennek tekintik egy leány, ha az ő kapujából hiányzik a májusfa.

Májusfaul lopott nyírfát visznek mindig, s hogy ez a szokás régen nagyon dívott, az is erre mutat, hogy a nép nyírfát mindig májusfának nevezi. Hogy a népszokás kezd kihalni, körülbelül abban leli magyarázatát, hogy nagyon nehéz szerezni, mivel az erdőket nagyon erősen őrzik a vételt megelőző éjeken, tanulva az előbbi nagy pusztításokon.

A nyírfa 5-6 m magas, szép, dús lombozatú, melyet e célra felhasználnak. A fát legállyazzák annyira, hogy a lombozata kb. egy méternyi a tetején.

A cselédlegények felpántlikázva viszik, az iparoslegények ellenben minden dísz nélkül. A pántlikát rendszeren a leány adja, kinek a kapujába a májusfát állítják. Szokásban van, hogy a cselédlegények megvárják a fa mellett a reggelt, nehogy a lány haragosai eldöntsék vagy más kapuba állítsák. Az iparosoknál a májusfa sokszor szerelmi vallomás is. Ha a leányos háznál a májusfát nappalra is meghagyják, ez a viszontszerelem, ha eldöntik a szerelem is visszautasítással egyértelmű. (Régen, ha egy legény haragudott egy lányra, a falát csúf fejekkel festette be, vagy a háztetőre lófejet tett ki. Ez utóbbi jelenleg nincs szokásban.)

E vidéken nem szokták a legénynek a májusfát díjazni, mint Árva megyében.

Májusfát minden május elsején és pünkösöd első hajnalán visznek. Pünkösödkor a házakat (szobákat) is ki szokták díszíteni, de nem nyár, hanem hárslobokkal, ugyanakkor valamit úrnapiján a templomokat nyírfákkal díszítik.

Május elsejére virradó éjjel az iparosifjak valamelyik időben összegyűlnek s nagy tűz mellett táncolással s dallal töltik az éjet. Érdekes, hogy ilyenkor éjfélig bús, szomorú, éjfél után pedig víg pajkos nótákat énekelnek.⁶⁷

Az Abauj-Torna vármegyei leírások is a hagyomány sokszínűségét helyileg kialakult változatait reprezentálják. Hernádszurdokon a lányok kapujának két oldalára egy-egy nyírfát kötöttek, amire pünkösdi vagy bazsarózsát erősítettek. Szégyen volt, ha valakinek csak egy fát vittek, a pártában maradt lányok ajtajába tuskót vagy követ tettek.⁶⁸ Szászfán ugyancsak a kapufélfához kötötték a „zöld ágat”.

⁶⁶ Répáshuta, Borsod vm. gy.: Deisinger Margit, 1953 N IV. 35.

⁶⁷ Jászó, Abauj-Torna vm. Perlik, 1906, 233–234.

⁶⁸ Hernádszurdok, Abauj-Torna vm. MNA 159/IV. 1963. Hegyi Imre.

Némelyik lánynak hármat is, amit élő virágokkal díszítettek. Szádellőn is pünkösdkor a lányok kapujába állítottak májusfát. Nagyidán a májfa dísztelen nyírfaág, amit a kapufélfához kötöznek. Szögligeten is pünkösdkor szokás a májfaállítás. Magyarbődön csoportosan hozták a legények szekéren a nyírfákat. Régen csak az a lány kapott, akinek volt szeretője. A századforduló táján már úgy alakult, hogy minden lánynak viték, de akinek szeretője volt, az azért szebbet kapott. A fán semmiféle díszítés nem volt. Láncokkal kötötték a kapufélfához. Három napig volt meg a fa. Pünkösöd harmadnapján a lány, illetve a lány családja szedte le. Pünkösöd harmadnapján bál volt, ott az állított májfa fejében a lányok fizettek a muzsikásoknak és a legényeknek is. A gyűjtés idején is élt a szokás, 50–50 koronát fizettek a lányok. Régen, amikor még csak a szeretőiknek viték a legények, nem kellett fizetni.⁶⁹

Zemplén vármegyében is Erdőhorvátiban a májusfát delinkendővel, szalagokkal díszítették. Amelyik lányra haragudtak a legények, annak záptojást dobáltak a háza tűzfalához, karóra húzott lófejet állítottak májusfa helyett, vagy tojáshejéből nyakláncot csináltak neki, és kikötötték a kapufélfához. Ondon a legények a lányoknak május elsejére „májusfát”, pünkösdvásárnapra „pünkösdfát” állítottak, mindkét alkalommal tölgyfaágat vagy egészben kivágott tölgyfát. Éjjel a lány kapujára vagy udvara közepére állították több legény segítségével, pántlikákkal, virággal, esetleg selyemkendővel díszítve. Ha a lánynak tetszett a legény, egész nap állt a fa, ha nem tetszett, már reggel lebontották.⁷⁰

Óhután 1980-ban már csak az emléke élt a pünkösdi májusfaállításnak. Legények közösen hozták az erdőről a nyírfát, titokban állították fel. Csak a komolyabb udvarlók viték. 14-15 éves kortól kaptak a lányok májusfát. A fát nem díszítették fel. Őrizni kellett, hogy el ne lopják. Egy hétig állt. Nagyhután a pünkösdvásárnapra titokban vitt fát szalagokkal díszítették. A fát az ablak alá vagy az ajtó mellé állították. Néhány nap múlva szétbontották és eltűzeltek. Füzérkajátán minden lánynak viték májfát a kapufélfához. Bükkfát, nyírfát vágta ki erre a célra. Nem díszítették. A gyűjtés idején már évtizedek óta nem élt a szokás.

Füzéren még helyenként viték májusfát a gyűjtés idején. Az adatközlő elmondása szerint:

„Lementünk a kocsmába, így pünkösöd szombatján, nahát ott aztán voltak olyanok aki nőszülni akartak, mondták, hogy hát adnak 5 liter bort, csak hozzanak nekik egy májusfát. Voltunk úgy, hogy összeszegyőttünk heten vagy négyen hoztunk egy májusfát, az

⁶⁹ Hernádszurdok, Abauj-Torna vm. MNA 159/IV. 1963. Hegyi Imre; Szászfá, Abauj-Torna vm. MNA 158/IV. 1962. Diószegi Vilmos; Szádellő, Abauj-Torna vm. MNA Sl. 26/IV. 1968. Paládi-Kovács Attila, Nagyida, Abauj-Torna vm. MNA Sl. 27/IV. 1968. Kósa László; Szögliget, Abauj-Torna vm. MNA 137/IV. 1961. Paládi-Kovács Attila; Magyarbőd, Abauj-Torna vm. MNA Sl. 28/IV. 1966. Pócs Éva, Nagyhuta, Abauj-Torna vm. Bakó Ferenc: Vegyes néprajzi gyűjtés 1951. EA 2711 28.

⁷⁰ Erdőhorvát, Zemplén vm. MNA 169/B. Kapros Márta, Kecskés Péter 1965, Ond, Zemplén vm. MNA 160/IV. 1962. Pócs Éva.

5 liter bor volt. Behoztuk, felállítottuk, leültünk a tornácra ott fogyasztottuk, ott nótáztunk az öt liter bor mellett. A kapuba vagy az ajtó elébe ástunk egy gödröt osztán aztat szépen körülvertük, úgyhogy aztat se a szél ki nem dűthette, hacsak ember erőszakkal nem tudta kidönteni.” Nyírfát vittek, amit papírszalagokkal díszítettek, a lányok segítségével. Minden lánynak vittek. Pünkösdhétfőn vagy kedden döntik ki. „Az aljából seprűt csináltak, a vastagját meg eltűzelik.”⁷¹

A Gömör vármegyei májusfaállítás szokáselemeiről több községből vannak információink az 1940-es évekből: Bején kisebb-nagyobb májusfát pünkösdszombat éjszaka vittek az ablak alá. Másnap a leány zsebkendőt és bokrétát kötött rá. A legény mikor délután eljött, a zsebkendőt kitette mint „díszzsebkendőt”, a bokrétát pedig kalapjához tűzte. Sajólenkén a szokás a gyűjtés idején pünkösdről május elsejére került át. „A mai gazdag legény már virágot visz a leányszónak falun is. A szegénynek pedig nincs pénze, hát inkább nem visz semmit.” – jegyzi meg a gyűjtő. Péterfalán szekerekkel mentek a legények az erdőre májusfáért, és minden lánynak vittek a gyűjtés idejében is.⁷²

„Pünkösdszombat estéjén általános szokás volt, hogy a legények májusfát állítottak annak a lánynak a háza elibe, akinek udvaroltak. Mihályfalván is számon tartották, hogy melyik lánynak melyik legény visz majd májfát. A lányok izgatottan várták a napot, hogy lesz-e fájuk.

A legények már az ünnep előtt megbeszélték a májfavitel tennivalóit. Együtt mentek szekérral az erdőbe, ott kinézték a legsudárabb, legszebb koronájú kis nyírfákat, vagy ha azt nem találták, fiatal tölgyfákat. Kivágták szekerre rakták. A faluban az érdekelt lányos házaknál megálltak, a bejárat mellett gödröt ástak és beleállították a fát. A lányok fehér kendőt, újabban színes papírszalagot kötöttek rá. A házbeliiek itallal kínálták a májusfát vivőket.” (É. Kovács, 1992, 102).

Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyében Galgamácsán pünkösdkor hagyományos szokás volt a májusfaállítás. A legények az erdőről vágta ki a magas, vastag tölgyfát, és azt ásták le a szeretőjük udvarába pünkösdvásárnapra virradó éjjel. Fel is díszítették szalagokkal, ajándékokkal. Az 1960-as években csak ritkán fordul elő. Mikebudán pünkösdszombat vasárnap előtti szombaton az udvarló legény élőfát állított; szalaggal, keszkenővel, manapság harisnyával, likörrel díszítve a lányos ház ablaka alá ásta a legény barátaival. Előfordult, hogy a kéménybe állították. A rávaló holmit a legény vette. Farnoson pünkösdszombatjának éjszakáján vittek májusfát a kedvelt lánynak. Kendőket, pántlikákat a lány aggatta rá. Harmadnapra leszedik, ledöntik a lány hozzátartozói.⁷³ A megyében több helyen is pünkösdről került át május 1-jére. Hévízgyörkön május 1-jén állítják, pünkösdkor döntik ki. Elviszik szépen feldíszítve, és beszélnek az ablakon, hogy elhoztuk a májfát. Tápiószecsőn május elsején a legénybírók fogadtak cigányokat. Egyenes nyárfát állítottak, ami-

⁷¹ Óhuta (Háromhuta), Nagyhuta, Füzérkajata, Füzér, Zemplén vm. sgy. 1980.

⁷² Gömör vm. Csizmadia Ernő: Az ifjúkor népi szokásai és hagyományai. 1942. EA 3163 46.

⁷³ Galgamácsa, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 94/IV. 1961. Tóth János; Mikebuda, Pest vm. MNA 105/IV.; Farnos, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 113/IV. 1963. Ikvai Nándor.

nek szép volt a koronája. Ezt a nagy májfát a templom terén állították fel, és a lányoktól előre elkészített piros és zöld papírszalagokkal feldíszítették. Ez itt állott pünkösdig. A szeretőjüknek a legények kismájfát állítottak. Pünkösdszombat virradatra a „híresebb” lányokhoz vittek májfát, és letették a lányok házának pitvarajtaja elé. A lányok felszalagozták, kendőkkel feldíszítették akkor és borosüveget tettek rá. Azután a legényeket megvendégelték. Másodnapján kidöntötték, és cigányok muzsikája mellett táncoltak. Ez volt a májfadöntés. 3-4 legény vitte s ugyanúgy mentek a kidöntésére is, majd az egyik háznál mulattak.⁷⁴ Farnoson az 1950-es években már csak az emléke élt a májusfaállításnak. Nyárfát vittek, amire pántlikákat, kendőt és sörösüvegeket kötöttek. A fa néhány napig állt. Akire haragudtak, annak törekkel hintették fel a háza elejét.⁷⁵ Maglódon is május elsejére került a májusfaállítás. A legények az erdőről hozták a nyárfákat éjjel, és többnyire a kapuhoz kötötték. A legényeket behívták és megvendégelték. Azután díszítették fel a lányok a fáikat himzett szalagokkal, vasalt zsebkendővel, teli borosüveggel. Az a lány, aki nem fogadta a legény udvarlását, visszautasította a májfát.⁷⁶ Tápiószentmártonon, Tápióbicskén, és Tápióságán pünkösdszombat a májusfaállításának egyik alkalma. Az 1980-as években itt is május elsejére tevődött át a szokás időpontja. A magas nyárfát Tápióságán a legények, a komoly udvarlók elvitték a lányos házhoz, és a lány segítségével díszítették fel. A fa felállításánál a legénycimborák segítettek egymásnak. Lámpagyújtással jelezték, ha elfogadták a fát, majd a fa díszítése után megvendégelték a legényeket borral és süteménnyel. A kínálás újabb fejlemény. A fa 3-4 napig állt (Barna, 1985, 737–826). Fülöpszálláson, 1947-es leírás szerint „Pünkösdszombat virradóra nagy májfákat állítottak. Vettek 2-3 hordó sört, ott húztak sátrort és ott volt a bál, nem úgy, mint most a fogadóban, ki-ki a magához való sátrában, ki-ki a magáéban volt. Az elsőbe cigánymuzsika volt a másodrendűben volt rezesbanda.”⁷⁷ Bagon a lányoknak pünkösdszombatján vitték a májusfát, de nem minden lánynak, csak akinek komoly udvarlója volt, illetve a módosabbaknak. Az udvaron állították fel, a lány szalagot, fehér himzett kendőt kötött rá, és egy üveg

⁷⁴ Hévízgyörk, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. gy. Szoboszlayné 1953 N XII. 33/4 3.; Tápiószecső, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. N XII. 44/1 3.

⁷⁵ Farnos, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Luby Margit N XII. 55/1 17. 1952.

⁷⁶ „A legények a falu környékén lévő kis erdőkből vágta ki a topolya nyárfákat és éjjel háromkor vitték a lányok háza elé. Leginkább a kapufélfához kötötték, de olyan is vót, aki az ablak alá földbe verte bele. A lányok már olyankor nem aludtak, hanem várták, lesték, hogy mikor hozzák a legények a fát. A legények, akik barátok voltak segítettek egymásnak felállítani. Mikor felállították a fát a legények, akkor behívták őket és megvendégelték. Mikor a legények elmentek akkor feldíszítették a lányok a fát, hogy reggelre, mikor egymáséit lesik már mind-egyik készen legyen. Színes, selyem, himzett szalagokat, kivasalt zsebkendőt akasztott rá a lány. Jó hosszú volt 1-1 májfa kb. 10-12 m, hogy jó messzire lásson. Gazdagabb helyeken még borosüveget is tettek rá, teli borral. Igaz, hogy akkor mindenkinek vót elég pénze, meg bora is termett. Májfát csak a legények állítottak, közembernek soha. Az a lány, aki nem fogadta a legény udvarlását visszautasította a májfát. Maglód, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Jakab Ilona. 1952. N XII. 13/2 5.

⁷⁷ Fülöpszállás, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. gy.: Fél Edit, 1949 EA 1787 12.

italt. A lányos háznál megkínálták a legényeket, akárcsak a kidöntésekor pünkösdi hétfőjén. A szalagot és a kendőt nem kapta meg a legény, azok a lánynál maradtak. A templom elé minden évben négy májfát állítottak föl. A gyertyánfákat dísztelesen állították fel pünkösdi szombatjának estéjén, és hétfőn a litánia után döntötték, amit azután a legényektől a gazdák megvettek. A pénzt a mulatságra költötték (TÓTH, 1988, 59–89).⁷⁸

A Szatmár vármegyei Koltón pünkösdkor a lány annak a legénynek, aki májusfát állított, három zsebkendőt és rózsát küld ajándékba egy másik lánnyal. Botpaládon az 1950-es években május elsejére került át a májusfaállítás. Azelőtt ficfát állítottak a lányok kapujába. csokorral, szalaggal díszítve. Ha haragudtak valamelyik lányra, annak tövisből állítottak májusfát, amire csalánt kötöttek csokor helyett.⁷⁹

A Brassó vármegyei Krizbán Pünkösdi előtti szombaton este a legények közösen szekérrel kimentek az erdőbe, és ott nyírfákat vágtak, magasakat, a tető homlokáig érőt. Minden lányos ház elé kettőt állítottak. A legénycsoportot másnap behívták a házakba, pálinkával, lepénnyel, néhány krajcárral vendégelték meg. Utána zenekísérettel a fiatalság elment az erdőbe, ott majálist rendeztek. Lepényt sütöttek, amibe pénzt tettek, és ezért versengtek versenyfutással. Kis zsemléket is sütöttek, szintén pénzt tettek bele. Cérnaszálon lógatták, s a szájukkal igyekeztek elkapni. A játékos, táncos multság után zenével tértek haza. Hazafelé a lányok cserelevélből font koszorút vettek magukra. Útközben még betértek a kocsmáudvarába, táncoltak egyet, s így mentek haza.⁸⁰

A májusfa állítása pünkösdkor, a Magyar Néprajzi Atlasz 557. sz. térképlapjának tanúsága szerint⁸¹ a magyar nyelvterület északi sávjában terjedt el. Az idézett példák azonban arra utalnak, hogy differenciáltabban kell megítélnünk az időpont kérdését, hiszen a május elsejére állított fa pünkösdi megújítása, a pünkösdi kitáncolás a két időpont összefüggésére utal.

A májusfa általános jellemzésénél leírt jellegzetes szokáscselekmény- és szokástárgy-elemek az idézett leírásokban nagy változatosságot mutatnak. Akárcsak a zöld ágak esetében, a májusfáknál sem ismerjük minden esetben a fa fajtáját, méretét. A dunántúli változatoknál a leírások „hosszú”, „magas”, „szép szál” fákra, 16-30 méteresre utalnak, a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei leírásokban is a „nagy”, „magas”, „sudár” jelzőket olvashatjuk. A fák kiválasztásában a helyi adottságok bizonyára közrejátszanak. Fenyő, nyárfa, tölgy, bükk, gyeryán, juhar, nyírfa (ez utóbbi Abaúj-Torna, Zemplén, Gömör vm. jellegzetes májusfája).

Az idézett példák a lányos házakhoz állított májusfákról szólnak. Példák arra, hogy nagyjában-egészében száz év távlatában a fiatalok egyéni és társas életében

a májusfaállítás és a hozzákapcsolódó helyi hagyományok milyen változatokban éltek a lejegyzésük idején.

A májusfák éjszakai, titokban, gyakran lopva történő beszerzése és titokban való elhelyezése, éjszakai őrzése és a másnapi megvendégelés mellett vannak olyan változatok, melyek eltérnek ettől, illetve kiegészülnek más elemekkel, például a fa díszítésének, díszinek helyileg kialakult módjával, jelképes ajándékokkal, szerenáddal.

A pünkösdi zöld ág, májusfa szokásleírásai, térben és időben, az adatszolgáltatásban is esetleges változatok a magyar nyelvterületről. A táblázatok a földrajzi és az egyes szokáselemekre vonatkozó információk regisztrálását és áttekinthetőségét szolgálják a további kutatás számára.

⁷⁸ Bag, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.

⁷⁹ Koltó, Szatmár vm. MNA R. 27/IV. Kisbán Eszter; Botpalád, Szatmár vm. Luby Margit, 1956. NXIV. 26/2 16.

⁸⁰ Krizba, Brassó vm. MNA R. 96/IV. 1969. Kóthy Judit.

⁸¹ MNA 557. sz.

I. táblázat
Pütkösdői zöldágazásra vonatkozó adatok összefoglalása

Vármegye és helységnév	Forrás megjelölése	Gyűjtés ideje	Zöld ág	A zöldágazás módja	A zöld ágak helye	Zöldágazás célja, magyarázata
Vas vm. Hegyháthodász	MNA 7./b./IV.	1969	vadvirág	asszonyok, lányok diszítették a kutakat	kutak	Azt a kutat, ahová vízért jártak. Szégyen volt utolsónak lenni.
Vas vm. Szalafő	MNA 2./IV.	1964			kutak	
Vas vm. Nagykölked	MNA 6./IV.	1969	zöld ág ⁸²		ház kapu	
Pozsony vm. Cséfalva	MNA SI. 3./IV.	1969	zöld ág		ablak kapu	
Nyitra vm. Tardoskedd	MNA SI. 10./IV.	1966	nagy zöld ág	szalaggal díszítve	kapu	
Nyitra vm. Nyitraegerszeg	EA 2302	1900 k.	zöld ág	virággal	szoba	A tavasz örömére
Nyitra vm. Németpróna	Richter 1898	1898	hársfagally		ablak	Hogy a Szentlélek rájuk szálljon
Hont vm. Tompa	MNA 109./IV.	1965	bodza		ház	

⁸² Ahol a forrás nem jelöli meg a fajtáját, pusztán „zöld ág” szerepel.

Hont vm. Ipolytölgyes	MNA 74./A./IV.	1969	gyertyánág	papírral díszítve	ház, templom eleje	
Hont vm. Palást	MNA SI. 19./IV.	1967	gyertyánfák	pütkösdői rózsával	templomban az áldoztató rács	
Hont vm. Csánk	Harmati 2005	1940 k.	májfa		templomban oltár elé	
Nógrád vm. Szügy	Harmati 2005	1940 k.	„májusfa”		templom elé	
Nógrád vm. Vanyarc	Harmati 2005	1940 k.	„májusfa”		templom bejárata mellett	
Heves vm. Mikófalva	MNA 128./IV.	1969	zöld gallyak		ház, kút, kerítés	
Heves vm. Verpelét	MNA 119.B./IV.		zöld ág			
Gömör és Kishont vm. Gömörpanyíti	Harmati 2005	1940 k.	rezgő nyírfa		templom belseje	
Gömör és Kishont vm. Rekenyeyfalva	Harmati 2005	1940 k.	nyír és egyéb fa		templom belseje	
Gömör és Kishont vm. Süvete	Harmati 2005	1940 k.	„pütkösdői fák”			Szentháromság vásárnapjáig
Abauj-Torna vm. Aszaló	MNA 150./A./IV.	1962	pütkösdői gally			

Vármegye és helység név	Forrás megjelölése	Gyűjtés ideje	Zöld ág	A zöldágazás módja	A zöldágak helye	Zöldágazás célja, magyarázata
Abauj-Torna vm. Fóny	MNA 169./A.IV.	1969	zöld ág		kapu	
Abauj-Torna vm. Nagytorna	MNA SI. 27./IV.	1968	nyírfa		templom belseje	Református templomban: templom kapu minden pad sor először vesznek úrvacsorát a konfirmandusok
Abauj-Torna vm. Pányok	MNA 168./IV.	1963	nyírfa		templom belseje	Pünkösöd első napján díszítik a templomot.
Abauj-Torna vm. Hemádszurdok	MNA 159./IV.A.	1963	nyírfa		templom belseje	
Zemplén vm. Lelesz	MNA SI. 32./IV.	1966	szilfaág, nyírfa, „ficfa”,ogyorófa		kapuágas	Addig volt fenn, míg elfonnyadt.
Zemplén vm. Zétény	MNA SI. 30./IV.	1966	ogyorófa, „cicfa”		ház, szobasarak, templom	Szentlélek vihar alakjában jön, lehajolnak a zöld ágak.
Zemplén vm. Háromhuta, Nagyhuta, Rudabányácska	s. gy.	1980	hársfa		szoba, konyha, padlás, templom	

Ung vm. Mokskakerész	MNA SI. 31./IV.	1965	zöld ág		ház, eresz alatt, ablak, templom	Ref. magyarázat: mogyorógally alá állt Jézus, mikor üldözték. Kat. magyarázat: az Úr Jézus Jeruzsálembe ment.
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Kiskunfélegyháza	MNA 116./IV.	1969	zöld ág		ablak, kerítés, kapu	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Kiskunmajsa	MNA 108./IV.	1961	zöld ág	szalaggal díszítve	kapu	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Farnos	MNA 113./IV.	1969	„bocfa”, tölgyág		ablak, kapu, ereszalja	Ettől nem lesznek betegek. A tölgyágtól jobban kótolnak a tyúkrok.
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Izsák	MNA 97./IV.	1969	bodza fehér virága		tető alá, kerítésre	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Ladánybene	MNA 96./IV.	1969	bodzavirág		lányos ház ajtaja	Fü annak a lánynak, akit kiszemelt
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Kecskemét	EA 991 EA 2816	19. sz. vége	bodzafaág	selyemkendők, szalagok, festett tojások	kerítés, ablak, kúrgém, padlásablak	Azért raknak a ház elejére zöld ágakat, mert a kis Jézust bokorban találták. Tehén gyógyítására jó az ág.
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Alpár	MNA 115./IV.	1960	bodzavirág		tető alá, kerítés	

I. táblázat folytatása

Vármege és helységnev	Forrás megjelölése	Gyűjtés ideje	Zöld ág	A zöldágzás módja	A zöld ágak helye	Zöldágzás célja, magyarázata
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Domony	Harmati 2005	1940 k.	nagy zöld ágak		templom	Szentháromság vasárnapjáig
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Mende	Harmati 2005	1940 k.	zöld gallyak		templom	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Péteri	Harmati 2005	1940 k.	2 nyárfa		templomban a két első padnál	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Maglód	N XII 13/2	1952	topolyafák	szalagok, kendők	templomban	
Jász-Nagykun-Szolnok vm. Jászalsószentgyörgy	MNA 112./A./IV.	1969	„bocfa”		kapu	
Jász-Nagykun-Szolnok vm. Tiszapüspöki	MNA 132./IV.		virág		kapu, kút	Ahol a körmenet megy
Csongrád vm. Zákányszék	MNA 117./IV.	1970	zöld ág		kapu, házak eleje	
Csongrád vm. Baks	MNA 124./A./IV.	1970	zöld ág		kapu, kút	
Csongrád vm. Szeged	EA 2816		bodzaág		kerítés, ablak	
Csanád vm. Battonya	MNA 167./B./IV.	1965	bodzavirág		kapu	Nagylányok díszítik ki, hogy látni lehessen, hogy ott lány lakik.
Csanád vm. Makó	MNA 136./IV.		bodzaág		kapu, ház	
Bács-Bodrog vm. Mohol	MNA J. 21./IV.	1966	bodzaág		kapu, kerítés, ablak	
Bács-Bodrog vm. Bács topologya	MNA J. 15./IV.	1964	bodzafa		utca	
Bács-Bodrog vm. Csantavér	MNA J. 11./IV. 1	1965	bodzafa		ház, ablak	
Bács-Bodrog vm. Martonos	MNA J. 19./IV.	1966	bodzaág	püünkösdi rózsza	ház	
Bács-Bodrog vm. Bácskertes	MNA J. 3./IV.	1965	zöld bodza		ház	Szent György napkor, hogy a gonosz be ne mehessen.
Bács-Bodrog vm. Bajsza	Harmati 2005	1940 k.	zöld ág		templom	
Torontál vm. Tiszaszíiget	MNA 126./IV.	1963	bodzaág levéllel, virággal		ablak, kapu	minden kapura, ahol lány van
Torontál vm. Ürményháza	MNA J. 8./IV.	1965	zöld bodza, bodzavirág	rózsával díszítve	kapu, ablak	

1. táblázat folytatása

Vármegye és helysége	Forrás megjelölése	Gyűjtés ideje	Zöld ág	A zöldágzás módja	A zöld ágak helye	Zöldágzás célja, magyarázata
Torontál vm. Szaján	MNA J. 20./IV.	1965	bodzavirág		kapu, ablak	Pünkösdi jele
Maros-Torda vm. Szabéd	MNA R. 89./IV.	1969	zöld ág		templom	Lobogós körmenetben vonultak fel.
Maros-Torda vm. Szabéd	Barabás 2000		fenyőág; bosszúból: kukoricaszát, zsuppkóró		„bolthajtás” virággal	Lányoknak titokban, lopott virággal vagy megszegyenítésül
Kolozs vm. Dextrászéplak	Barabás 2000		körisfa, nyírfa	virággal	bolthajtás a kapun	A lányok viszonzásul zsebkendőt adtak.
Beszterce Naszód vm. Zselyk	Pozsony 1998		körisfa, nyírfa	virággal	bolthajtás a kapun	Legényegylet tagjai ünnep szombatján ökrös szekérral mentek, vasárnap templomozás előtt állították fel.
Beszterce Naszód vm. Zselyk	MNA R. 13./IV.	1966	„zödfa”		templombejárat, papné széke, szószek, előljárók széke	Pünkösdi szombatján díszítettek.
Bukovina	Bosnyák 1977	1977	zöld ág		ház	A Szentlélek eljövételének az ünnepe

2. táblázat

Pünkösdi májusfára vonatkozó adatok összefoglalása⁸³

Vármegye helysége	Forrás	Gyűjtés ideje	Májusfa mérete, fajtája	Májusfa állításának módja	Májusfa helye	Májusfa díszei, díszítői	Kapcsolódó szokások (tánc, zene)
Somogy vm. Kéthely	MNA 28./IV.	1960	hosszú fenyőfa	máj. 1. állítás, pünkösdkor kitáncolás	lányos ház udvara	pántlika, bor, sör	megvendégelés, zene, tánc, reggel kidöntés
Somogy vm. Bálványos	MNA 44/B./IV.	1960		máj. 1. állítás, pünkösdkor kitáncolás	lányos ház		megvendégelés, zene, tánc
Fejér vm. Csákbéreny	MNA 58./IV.	1966	20–30 méteres fa	pünkösdre virradó éjjel állítás	vendéglő udvara		a 40-es évekig banda zenélt
Fejér vm. Vál	MNA 66./IV.	1960		máj. 1. állítás, pünkösdkor kitáncolás	lányos ház		harmonika
Komárom vm. Marcellkeszi, Marcellháza	EA 1521 7.	1943		annak a lánynak, aki beleegyezett, éjszaka a legény őrizte	lányos ház	zsebkendő, szalag, boros kancsó, legények díszítették	reggel húzatott nótát cigánnyal a legény, megvendégelés
Komárom vm. Ekel	MNA SI. 8./IV.	1967	magas leveles nyárfa	máj. 1-re állították, pünkösdkor „felmuzsikálták”	lányos ház udvara		zene, tánc, májfkiszedés

⁸³A hiányosságok a leírások esetlegességéből adódnak.

2. táblázat folytatása

Vármegye helységneve	Forrás	Gyűjtés ideje	Májusfa mérete, fajtája	Májusfa állításának módja	Májusfa helye	Májusfa díszei, díszítői	Kapcsolódó szokások (tánc, zene)
Esztergom vm. Bény	Csókás 1979		16-20 m tölgy	legények közösen lopták, nótaszóval vitték, titokban állították	lányos ház	szalag, narancs, bor, legények díszítették	
Pozsony vm. Boldogfalva	MNA SI. 2./IV.	1965		pümkösdhétfő reggelére állították			zene, tánc májfa állításnál és 1 hét múlva a kiszedésnél
Pozsony vm. Vága	MNA SI. 6./IV.	1965		legények pümkösd szombatján este vitték a májustát (az 1920-as évektől máj. 1-jén)	lányos ház, kocsmá		lányos háznál megvendéglés, kocsmánál táncmulatság második ünnepen, 1 hét után kidöntés mulatsággal
Nyitra vm. Nyitraegerszeg	EA 2302 2.	1900 k.	1-2 nagy faág	pümkösd hetében éjjel	lányos házak elé		faállítás utáni napon: zene, tánc adománygyűjtés
Nyitra vm. Vágfarkasd	MNA SI 7./IV.	1965		máj. 1. állítás, pümkösdkor kitáncolás	kocsmá udvara		zene, tánc, pümkösdhétfői májfadöntés
Nyitra vm. Tardoskedd	MNA SI 10.A./IV.	1964		1920-ig pümkösdkor, azután máj. 1., titokban vagy előre tudta a lány	lányos ház	titokban állított fára színes papírszalag, megbeszélte májusfánál kendőt ad a lány	zene, tánc, 1 hét után szedték le
Nyitra vm. Nagycétény	MNA SI. 10/IV.	1965	nagy fák	az 1930-as évektől május 1-jén	lányos ház elé		
Bars vm. Lédec	MNA SI.12./B. IV.	1958		pümkösd szombatján legények viszik	lányos ház elé		másnap lebontják
Hont vm. Palást	MNA SI 23./IV.	1965	magas gyertyánfa	pümkösd szombat v. vasárnap legények viszik	templom áldoztató rácsához, lányos ház	szalagok, lopott virágok, legény díszítette	
Hont vm. Tesmag	Csáky 1987. 141.			titokban viszi a komoly udvarló	lányos ház		májfavivőknek másnap pénzt adtak
Hont vm. Ipolybalog	Csáky ó 1987. 148.		magas fa		lányos ház	feldíszítés	
Hont vm. Ipolyfödemes	Csáky 1987. 147.		magas, dús levelű juhar	titokban vitte a legény a „szeretőjének”	lányos ház	szalagok, kendő, gyűrtü	
Hont vm. Ipolyszakállos	Csáky 1987. 147.				lányos ház		lány kendőt adott, kiházasító májfaének

2. táblázat folytatása

Vármegye helységneve	Forrás	Gyűjtés ideje	Májusfa mérete, fajtája	Májusfa állításának módja	Májusfa helye	Májusfa díszei, díszítői	Kapcsolódó szokások (lánc, zene)
Hont vm. Pereszlény	Csáky 1987. 146.		szép szál fa	pünkösdszombat közösen lopták a legények, miután elkészültek bekopogtattak, a gazda megkínálta őket	lányos ház kerítése, kapufélfá	szalagok, legény díszítette	kiházasító májfaének, aki a fát vitte, pünkösdhétfőn a bálba elsőként kérte fel a lány, hónap végéig állt a fá
Hont vm. Kistúr	Csáky 1987. 145-146.		szép szál fa megszégyenítésül: zsupbábos, madáríjesztős májfa	pünkösdszombat éjjel vitték, miután elkészültek, bekopogtattak; májfa őrzése (lány apja v. szeretője)	lányos ház kerítése, kapufélfá	szalag, legény díszítette	kiházasító májfaének, 3 nap után távolították el a fát
Nógrád és Agárd vm.	Réső 1867	19. sz. közepe			lányos ház ablaka, kapuja		lány ajándékai: bokréta, pénz a táncra
Nógrád és Hont vm. Bernecebaráti	EA 2749, EA 2451, EA 2454	1951	egyenes bükkfa, 5-6 m, alsó ágait lenyesik	legények együtt vágják ki, itokban vitték annak a lánynak, aki farsangkor viaszbokretát adott a legényeknek	lányos ház kapuja elé, akinek udvarolt	papírszalag, virág, bor, pálinka	megvendégelés, pénz a májfaért
Nógrád vm. Becske	MNA 93./IV.	1959	két májusfa a templomhoz; lányoknak magas tölgy, cser, gyertyán, lombok csak a tetején maradnak	pünkösdkor viszik a templomi májusfát; régen pünkösdkor, gyűjtés idején máj. 1-jén a lányoknak	lányos ház elé, templom elé	lányok májusfáján: kendő, szalag, virág; akire haragudtak: rongyos kendő	
Nógrád vm. Bolyk	MNA SI. 22./IV.	1965		május 1-jén állított fát a komoly udvarló, pünkösdkor megújítja		a templom előtti fákon: virág	pünkösdszombaton a legény ajándéka: ruhára való; lány ajándéka: ing, zsebkendő
Nógrád vm. Bárna	MNA 110./IV.	1969	máj. 1. bükkfa, pünkösdre tölgy vagy fenyő	május 1-jén állított fát pünkösdkor megújítják	lányos ház		Ha a legény pünkösdkor nem vitt, kicsufolták a lányt.
Heves vm. Maconka	MNA 111./IV.	1969		május 1-jén állított fát pünkösdkor megújították			Úrnapig állt mindkét fá
Borsod vm. Répáshuta	N IV. 35.	1953		titokban vitték, énekszóval köszöntöttek, megkínálták a legényt borral, süteménnyel	lányos ház	kendő, szalag, komoly udvarló tett a májfa, ami egy napig volt rajta, utána üresen állt	akit nem kedveltek, annak nem gyűjtöttek lámpát; ha kedvelték: megvendégelés

2. táblázat folytatása

Vámegye helységnev	Forrás	Gyűjtés ideje	Májusfa mérete, fajtája	Májusfa állításának módja	Májusfa helye	Májusfa diszei, díszítói	Kapcsolódó szokások (tánc, zene)
Abauj-Torna vm. Jászó	Perlik NÉ 1906. 233-234.	20. sz. eleje	5-6 m nyírfa legallyazva, kb. 1 m a tetején; haragból: háztetőre lófej	május 1-jén és pünkösöd hajnalban viszik, titokban, lopott fa, őrizték a fát	lányos ház	pántlika cselédeknel, dísz nélkül iparosoknál	nappalra meghagyják, viszontszerelém; ha ledöntik, az elutasítás
Abauj-Torna vm. Hernádszurdok	MNA 159./IV.	1963	nyírfa	két pünkösdfát kötöttek a kapura, aki egyet kapott, az szégyen lenne; pártában maradt lányok ajtajába tuskót tettek	lányos ház kapuja két oldalára	élő virágot kötöttek rá	
Abauj-Torna vm. Szászfa	MNA 158./IV.	1962	„zöld ág”	pünkösdkor a legények kapufélfához kötötték	lányos ház kapuja	élő virágot kötöttek rá	
Abauj-Torna vm. Szádellő	MNA SI. 26./IV.	1968		pünkösdkor a legények kapufélfához kötötték	lányos ház kapuja		
Abatuj-Torna vm. Nagyida	MNA SI 27./IV.	1968	nyírfaág	pünkösdkor a legények kapufélfához kötötték	lányos ház kapuja	dísztelen	
Abatuj-Torna vm. Magyarbód	MNA SI. 24./IV.	1966	nyírfa	20. sz. fordulótól minden lánynak vittek, de a szeretőnek szebbet, láncokkal kötötték a kapufélfához	lányos ház kapuja	dísztelen	3 napig állt a fa, pünkösöd harmad-napján bál volt, lányok fizettek a majfért
Zemplén vm. Erdőhorvát	MNA 169.B./IV.	1965		májusfa, bosszúból: záptojás, tojásnéjláncot kötöttek a kapura	lányos ház kapuja	delinkendő, szalagok	
Zemplén vm. Ond	MNA 160./IV.	1962	tölgyfaág, tölgyfa	a legények május 1-re májusfát, pünkösdre pünkösdfát állítottak éjjel a lány kapujára vagy az udvar közepére		pántlika, kendő, virág	ha tetszett a lánynak, egész nap állt, ha nem, reggel lebontotta
Zemplén vm. Óhuta	s.gy.	1980	nyírfa	közösen hozták a legények, lányos komolyabb udvariok vittek 14-15 éves kortól a lányoknak, őrizték	lányos ház 14-15 éves kortól	dísztelen	egy hétig állt
Zemplén vm. Nagyhuta	s.gy.	1980		titokban vittek pünkösdvásárnapra	lányos ház ablaka alatt, ajtajába	szalag	néhány nap múlva vették ki
Zemplén vm. Füzérkajata	s.gy.	1980	nyírfa, bükkfa		lányos ház	dísztelen	gyűjtés idején nem élt a szokás

2. táblázat folytatása

Vármegye helységneve	Forrás	Gyűjtés ideje	Májusfa mérete, fajtája	Májusfa állításának módja	Májusfa helye	Májusfa díszei, díszítői	Kapcsolódó szokások (tánc, zene)
Zemplén vm. Füzér	s. gy.	1980	nyírfa	a legények 5 liter borért hoztattak májuszfat	lányos ház kapujába, ajtajába	papírszalag	püünkösdhérfőn vagy kedden döntötték ki, az aljából seprőt csináltak, a többit elfűzelték
Gömör vm. Beje	EA 3163	1942	kisebb nagyobb fák	püünkösöd szombat éjjel vitték	lányos ház ablaka	bokréta, zsebkendő, lány köti	
Gömör vm. Sajólenke	EA 3163	1942	virág		lányos ház		máj. 1-re került
Gömör vm. Péterfala	EA 3163	1942		a legények szekerekkel hozták az erdőről, minden lánynak vitték	lányos ház		
Gömör vm. Mihályfalva	É. Kovács 1992		nyírfa, sudár, legszebb koronájú	püünkösöd estéjén az udvarló legények vitték	lányos ház	fehér kendő, újjában papírszalag	megvendégelés
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Galgamácsa	MNA 94./IV.	1961	magas tölgyfa	legények együtt vitték püünkösöd vasárnapra virradó éjjel	lányos ház	szalagok, ajándék	az 1960-as években már ritkán
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Mikebuda	MNA 105./IV.		élőfa	legény barátaival	lányos ház, ablaka, kémény	szalag, keszkenő, harisnya, legény vette	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Farnos	MNA 113./IV.	1963		püünkösöd szombaján vitték a legények	lányos ház	kendő, pántilika, kendőket a lány adta	harmadnapra leszedik a lány hozzátartozói
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Hévízgyörk	N XII. 33/4.	1953		május 1-re állítják, püünkösdkor döntik; feldíszítve viszik és beszólnak az ablakon	lányos ház		
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Tápiószecső	N XII. 44/1 3.	1953	egyenes nyárfa, ill. kismájfa, ill. nagymájfa	lányos házhoz kismájfa; templom elé nagymájfa; haragból: törekkel hintették a háza elejét	lányos ház pítvar, ajtó; templom előtt	lányoknak pántilika, kendő, sörösüveg; templom előtti piros, zöld papírszalag, borosüveg	megvendégelés, másnap kidöntötték: zene, tánc
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Maglód	N XII. 13/25.	1952	10-12 m nyárfa	legények erdőről éjjel 3-kor	lányos ház	selyem szalagok, himzett kendők, borosüveg, lányok díszítették	megvendégelés, 3-4 napig állt, püünkösdről május 1-re került át
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Tápiószentmárton, Tápióbecske	Barna 1985		magas nyárfa	legények együtt vitték	lányos ház	lány, legény együtt díszíti	lámpagyújtás jelezte az elfogadást, megvendégelés

Vármegye helységneve	Forrás	Gyűjtés ideje	Májusfa mérete, fajtája	Májusfa állításának módja	Májusfa helye	Májusfa díszei, díszítói	Kapcsolódó szokások (tánc, zene)
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Fülöpszállás	EA 1787	1947	nagy májfák	pünkösdre virradóra	lányos ház		közös mulatság sátrak alatt: zene, tánc
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Bag	Tóth 1988		gyertyánfa	pünkösdre virradóra módosabbak és akinek udvaroltak; templom elé is állítottak	lányos ház udvarán, templom elé	szalag, fehér himzett kendő, bor; templom előtt dísztelen fa	megvendégelés, kidöntés pünkösöd hétfőjén; templom előtti, hétfőn litánia után döntötték ki
Szatmár vm. Koltó	MNA R. 27./IV.				lányos ház		3 zsebkendőt és rózsát küld a lány annak, aki a fát állította
Szatmár vm. Botpalád	NXIV. 26/2		ficfa haragból: tövis, csalán		lányos ház	csokor, szalag	az 1950-es években került május 1-re
Brassó vm. Krizba	MNA R. 96./IV.	1969	nyírfá	szegényebbek, gazdagabbak kívül	lányos ház		másnap megvendégelés, zene, majális vetélkedővel

IRODALOM

- BAKSA Brigitta
2005 A mendei evangélikus közösség megszűnt és továbbélő ünnepi szokásai. In: *Vallási Néprajz 12. Evangélikus múltunk, evangélikus jelenünk.* 247–261. Budapest
- BÁLINT Sándor
1976 *Karácsony, húsvét pünkösöd.* Budapest
- BARABÁS Jenő (szerk.)
1992 *Magyar Néprajzi Atlasz IX.* Budapest
- BARABÁS László
2000 *Aranycsitkók, maszkurák, királynék.* Marosvásárhely
- BARNA Gábor
1982 Ünnepi hiedelmek és szokások Csépan. In: BARNA Gábor (szerk.): *Csépa II.* 363–412. Eger–Szolnok
1985 Jeles napok szokásai a Tápió mentén. In: IKVAI Nándor (szerk.): *Tápió mente néprajza II.* 737–826. Szentendre
- BÉKEFI Antal
1977 *Bakonyi népdalok.* Veszprém
- BORUS Rózsa
1981 *Topolya népszokásai.* Újvidék
- BOSNYÁK Sándor
1977 *A bukovinai magyarok hitvilága.* Folklor Archivum 6. Budapest
- CSÁKY Károly
1987 *Hallottátok-e már hírét?* Bratislava
- CSILLÉRY Klára
1961 *Pünkösdi leányvezető Szeremléről.* Néprajzi Értesítő LXII. 171–179.
- CSÓKÁS Ferenc
1979 *Májusfaállítás Bényben.* Néprajzi Közlések III. 77–81. Bratislava
- DÖMÖTÖR Tekla
1964 *Naptári ünnepek-népi színjátszás.* Budapest
1983 *A népszokások költészete.* Budapest
- GÖNCZI Ferenc
1929 *Pünkösdi köszöntések.* Ethnographia XL. 107–108.
- HARMATI Béla László
2005 Evangélikus néprajzi felmérés publikálatlan adatai 1944-ből. In: *Vallási néprajz 12. Evangélikus múltunk-evangélikus jelenünk.* 117–139. Budapest
- HEGYALJAI KISS Géza
1926 *A csenyétei pünkösdjárás.* Ethnographia. XXXVII. 90–91.
- HORVÁTH Győző
1991 *Lucanaptól pünkösdig.* Csorna
- KERÉNYI György (sajtó alá r.)
1953 *Magyar Népzene Tára. Jeles napok.* Budapest
1982 *Magyar énekes népszokások.* Budapest
- KIRÁLY Lajos
2002 *Somogyi népszokások.* Kaposvár
- É. KOVÁCS Judit
1992 *Gömörmihályfalva. Fejezetek a község néprajzából.* Gömör Néprajza XXXVII. Debrecen

- PERLIK Lajos
1906 *Májusfa*. Néprajzi Értesítő VII. 233–234.
- POZSONY Ferenc
1998 *Szól a kakas már. Szász hatás az erdélyi magyar jeles napi szokásokban*. Csíkszereda
- RÉSÓ ENSEL Sándor
1867 *Magyarországi népszokások*. Pest
- RICHTER M. István
1898 *Évi szokások és babonák Német-Prónán és vidékén*. Ethnographia. IX. évf. 75–85.
- TÁTRAI Zsuzsanna
1982 Zöld ág, zöldághordás. In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon V*. Budapest
1984 Tavasz leányjátékok. In: BALÁZS Géza–HÁLA József (szerk.): *Folklór, életrend, tudománytörténet. Tanulmányok Dömötör Tekla 70. születésnapjára*. 249–260. Budapest
1990 Jeles napok-ünnepi szokások. In: DÖMÖTÖR Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VII. Folklór 3. Népszokás, néphit, népi vallásosság*. 102–264. Budapest
1994 *Leányélet*. Budapest
- TÁTRAI Zsuzsanna–KARÁCSONY Molnár Erika
1997 *Jeles napok, ünnepi szokások*. Budapest
- TESSEDIK Sámuel
1938 Szarvasi nevezetességek azaz Szarvas város mezőgazdasági krónikája. In: ORTUTAY Gyula (szerk.): *A magyarságtudomány könyvei I*. Budapest
- TIMAFFY László
1991 *Rábaköz és a Hanság*. Győr
- TÓTH Judit
1988 Jeles napi szokások, hiedelmek. In: *Bag Néprajzi tanulmányok Múzeumi Füzetek* 36. 59–89. Aszód
- VAJKAI Aurél
1964 *Balatonmellék*. Budapest

A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának anyagából idézett források jegyzéke a forráshelyek ábécé rendjében

- Bernecebaráti, Nógrád és Hont vm. *Babonák, népszokások, tájszavak*. 1951. EA 2749
- Bernecebaráti, Nógrád és Hont vm. ERDÉLYI Zoltán: *Népi erdőgazdálkodás*. 1953. EA 5847
- Bernecebaráti, Nógrád és Hont vm. JUHÁSZ Mária: *Babonák, szokások, népdalok*. 1951. EA 2451
- Bernecebaráti, Nógrád és Hont vm. SZABÓ László: *Babonák, népszokások, népdalok* 1951. EA 2454
- Bodrogköz, Nagytárkány LÁZÁR Péter teológus gyűjt. 1914. EA 44
- Botpalád, Szatmár vm. LUBY Margit 1956. NXIV. 26/2
- Farmos, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. LUBY Margit 1952. N XII. 55/1
- Fehértó, Győr vm. ÉLŐ Győző: *A serdülőkor élete, népi szokásai, hagyományai* 1943. EA 3375
- Fülöpszállás, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. FÉL Edit, 1949. EA 1787
- Gömör vm. CSIZMADIA Ernő: *Az ifjúkor népi szokásai és hagyományai*. 1942. EA 3163

- Gyúró, Fejér vm. SZOBOSZLAI Istvánné: *Beszámoló a gyúrói pünkösödölés filmezéséről*. 1951. EA 2377
- Gyúró, Fejér vm. PÁLFINÉ KESZLER Mária, 1953. EA 4037
- Hévizgyörk, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. SZOBOSZLAYNÉ 1953 N XII. 33/4
- Kecskemét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. (Kecskemét, Ipolyi gyűjt. 433 sz.) Kálmány hagyaték EA 2816
- Kecskemét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. SZÖGI Mihály: *Karácsonyi, húsvéti, pünkösdi szokások* EA 991
- Külsővát, Veszprém vm. 4. old. HOFER Tamás: *Lakodalom, tánc*. Külsővát 1948. EA 3514
- Maglód, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. JAKAB Ilona 1952 N XII 13/2
- Maglóca, Sopron vm. SZABÓ Károly: *Népi szokások a mi falunkban*. 1943. EA 3303
- Marcelkeszi, Marcelháza, Komárom vm. FÉL Edit: *Ünnepi szokások, babonák* 1943. EA 1521
- Nagyhuta, Abauj-Torna vm. BAKÓ Ferenc: *Vegyes néprajzi gyűjtés* 1951. EA 2711
- Nyitraegerszeg, Nyitra vm. SEBESTYÉN Gyula hagyatékából 1900 k. EA 2302
- Répašhuta, Borsod vm. DEISINGER Margit, 1953 N IV. 35
- Sopronhorpács, Sopron vm. PESOVÁR Ernőné JAMBOR Márta. *Vegyes szokásgyűjtés*. 1951 EA 5563/10, 11, 13
- Tápiószecső, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. N XII. 44/1

Magyar Néprajzi Atlasz gyűjtőfüzetek

- Bálványos, Somogy vm. MNA 44/b. 1960. BOROSS Marietta
- Bárna, Nógrád vm. MNA 110/IV. 1969. CSALOG Zsolt
- Becske, Nógrád vm. MNA 93/IV. 1959. KRIZA Ildikó
- Boldogfalva, Pozsony vm. MNA Sl. 2/IV. 1965. HEGYI Imre
- Bolyk, Nógrád vm. MNA Sl./22/IV. 1965. HEGYI Imre
- Csákberény, Fejér m. MNA 58/IV. 1966. SÁRKÁNY Mihály
- Ekel, Komárom vm. MNA Sl. 8/IV. 1967. HORVÁTH Terézia
- Erdőhorváti, Zemplén vm. MNA 169/B. 1965. KAPROS Márta, KECSKÉS Péter
- Farmos, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 113/IV. 1963. IKVAI Nándor
- Galgamácsa, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. MNA 94/IV. 1961. TÓTH János
- Hernádszurdok, Abauj-Torna vm. (MNA 159/IV. 1963. HEGYI Imre
- Kéthely, Somogy m. MNA 28/IV. 1960. BÉKEFI Margit
- Koltó, Szatmár vm. MNA R. 27/IV. KISBÁN Eszter
- Kórogy, Szerém vm. MNA J. 5/IV. 1963. TAKÁCS Lajos
- Krizba, Brassó vm. MNA R. 96/IV. 1969. KÓTHY Judit
- Lédec, Bars vm. MNA Sl. 12/IV.B. 1958. MORVAY Judit
- Maconka, Heves vm. MNA 111/A. 1969. CSALOG Zsolt
- Magyarbód, Abauj-Torna vm. MNA Sl. 28/IV. 1966. PÓCS Éva
- Mikebuda, Pest vm. MNA 105/IV
- Nagybalog, Hont vm. MNA Sl. 23/IV. 1965. PALÁDI-KOVÁCS Attila
- Nagycétény, Nyitra vm. MNA Sl. 10/IV. 1965. KOVÁCS Attila
- Nagyida, Abauj-Torna vm. (MNA Sl. 27/IV. 1968. KÓSA László
- Ond, Zemplén vm. MNA 160/IV. 1962. PÓCS Éva
- Palást, Hont vm. MNA Sl. 19/IV. 1967. HORVÁTH Terézia
- Pányok, Abauj-Torna vm. MNA 168/IV. 1963. KÓSA László
- Szabéd, Maros Torda vm. MNA R. 89/IV. KÜLLÖS Imola

Szádellő, Abauj-Torna vm. MNA Sl. 26/IV. 1968. PALÁDI-KOVÁCS Attila
Szászfa, Abauj-Torna vm. MNA 158/IV. 1962. DIÓSZEGI Vilmos
Szögliget, Abauj-Torna vm. MNA 137/IV. 1961. PALÁDI-KOVÁCS Attila
Tardoskedd, Nyitra vm. MNA Sl. 10/IV.A. 1964. TÓTH Margit
Vága, Pozsony vm. MNA Sl. 6/IV. 1965. HEGYI Imre
Vágfarkasd, Nyitra vm. MNA Sl. 7/IV. 1965. MOLNÁR Benő
Vál, Fejér m. MNA 66/IV. 1960. PESOVÁR Ernő

ZSUZSANNA TÁTRAI

ROLE OF GREEN BRANCH IN HUNGARIAN PENTECOSTAL FOLK CUSTOMS

Plant symbols such as a tree, green branch and twig are well-known from their fertility producing and evil hunting power in Hungarian folk tradition too. Hungarian folk literature, however, has not dealt with the topic significantly. All we know about it is mainly due to the custom descriptions.

Green branches symbolizing the revival of nature used to be considered as fertility producers and hex chasers at different stages of human life, on calendar holidays, in commercial customs as well as in different kinds of curing, conjuring and magical courses.

In this present writing I examine the specific appearances of custom acts and beliefs connected to green branches and greenery of the Pentecost holiday only. All examples for green-branching, green branch-walking, double-dealing hidden in greenery and maypole setting are collected from Hungarian linguistic areas. I brought them from folk literature, so far unpublished data bank materials and the collection book of the Hungarian Ethnical Atlas. The sources are varied both in time and space, nevertheless I would like to give an overview of the 19th–20th century variations with the help of the descriptions and the attached charts.

Throughout Europe the Pentecostal green branches are considered to be the symbol of the holiday. At the same time, just like on the day of Saint George, houses and fences used to be decorated with green branches also with the explanation that they chase the evil, malefic powers. There are precedents too that green-branching has also something to do with courtship. Churches also have been decorated with green branches at Pentecost. This Pentecostal tradition has not exclusively belonged to one denomination only but in the present it is the Lutheran Slovak Church that still has it. The attached chart summarizes the ways of green-branching, its locations, and purpose with short comments all on the evidence of the above mentioned descriptions.

Green branch-walking is a custom of Easter and Pentecost holiday and means a ritual singing-dancing circuit of the village which symbolizes and welcomes the arrival of spring. The following game is a distinctive part of it: two persons form a gate with their arms and the others get through under it like singing. The organized, jollity-like versions of green branch-walking are also known from Gyuro (County of Fejér) and Csenyete (County of Abauj-Torna) villages.

There are also varied datums of double-dealing hidden in greenery (törökbasázás, borzakirály) which is also connected to Pentecost holiday.

In most of the Hungarian linguistic areas maypoles – symbols of reviving nature and love – have been set up on the preceding night of May 1 but there are villages where it takes place at Pentecost. Those villages where they are set up on May 1, their demolitions fall on Pentecost. The chart of the Pentecostal maypole settings shows the geographical spread and the details of the custom on the evidence of the applied descriptions.